

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Katedra trestního práva

Padělání a pozměňování peněz

Counterfeiting and altering of money

Michal Barák

červen 2012

vedoucí práce

doc. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Michal Barák

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval doc. JUDr. Tomáši Gřivnovi, Ph.D. za čas a připomínky, které mi v případě potřeby věnoval. Touto cestou bych rovněž chtěl vyjádřit své poděkování Bc. Šárce Kočové z Krajské správy Policie ČR v Ústí nad Labem a JUDr. Ivetě Bollové z Krajského státního zastupitelství v Ústí nad Labem za cenné informace, které se staly podkladem pro některé části této práce.

Obsah

ÚVOD	5
1 PENÍZE – POJEM A VZNIK	7
1.1 VZNIK PENĚZ	7
1.2 VZNIK A VÝVOJ PENĚZ V ČESKÝCH ZEMÍCH	10
1.3 ZÁKLADNÍ FUNKCE PENĚZ	11
2 TECHNICKÁ OCHRANY MĚNY PŘED PADĚLÁNÍM	13
2.1 OCHRANNÉ PRVKY BANKOVEK	14
2.1.1 <i>Ceninový papír</i>	14
2.1.2 <i>Technika tisku</i>	16
2.1.3 <i>Další prvky ochrany</i>	18
2.2 OCHRANNÉ PRVKY U MINCÍ	21
3 LEGISLATIVNÍ OCHRANA MĚNY PŘED PADĚLÁNÍM.....	23
3.1 TRESTNĚPŘÁVNÍ ÚPRAVA	23
3.1.1 <i>§ 233 Padělání a pozměňování peněz</i>	23
3.1.2 <i>§ 235 Udávání padělaných a pozměněných peněz</i>	25
3.1.3 <i>§ 236 Výroba a držení padělatelského náčiní</i>	26
3.1.4 <i>§ 234 Neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku</i>	27
3.2 LEGISLATIVNÍ OCHRANA MĚNY STOJÍCÍ MIMO TRESTNÍ PRÁVO	28
3.3 MEZINÁRODNÍ VÝVOJ LEGISLATIVY V BOJI PROTI PENĚZOKAZECTVÍ.....	33
3.4 VÝVOJ LEGISLATIVY NA ÚSEKU OCHRANY NÁRODNÍ MĚNY V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	34
4 PROVĚŘOVÁNÍ A VYŠETŘOVÁNÍ TRESTNÝCH ČINŮ PROTI MĚNĚ V ČESKÉ REPUBLICCE	36
4.1 PROVĚŘOVÁNÍ PODLE § 158 ODS. 1, 3 TRESTNÍHO ŘÁDU	37
4.2 VYŠETŘOVÁNÍ PODLE § 160 TRESTNÍHO ŘÁDU.....	38
4.3 ZVLÁŠTNOSTI PROVĚŘOVÁNÍ TRESTNÉ ČINNOSTI V OBLASTI PADĚLÁNÍ MĚNY	39
4.4 TRESTNÍ ŘÍZENÍ VEDENÉ PODLE PADĚLATELSKÉ DÍLNY	39
4.5 TRESTNÍ ŘÍZENÍ VEDENÉ PODLE BĚŽNÉHO NÁPADU PADĚLKŮ.....	39
5 TRESTNÁ ČINNOST PADĚLÁNÍ A POZMĚŇOVÁNÍ PENĚZ Z KRIMINOLOGICKÉHO POHLEDU.....	41
5.1 FENOMENOLOGIE PADĚLÁNÍ A POZMĚŇOVÁNÍ PENĚZ	41
5.2 KRIMINOGENNÍ FAKTORY	43
5.2.1 <i>Subjektivní kriminogenní faktory</i>	44
5.2.2 <i>Objektivní kriminogenní faktory</i>	47
5.3 OSOBNOST PACHATELE	49
6 PREVENCE KRIMINALITY.....	51
6.1 SOCIÁLNÍ PREVENCE.....	51
6.2 SITUAČNÍ PREVENCE.....	52
6.3 PREVENCE VIKTIMNOSTI.....	54
6.4 INSTITUCIONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ PREVENCE KRIMINALITY.....	54
6.5 SYSTÉM OBECNÉ PREVENCE KRIMINALITY V ČESKÉ REPUBLICCE NA MÍSTNÍ ÚROVNI.....	57
ZÁVĚR	59
PŘEHLED POUŽITÝCH PRAMENŮ.....	63

Úvod

Padělání peněz představuje jednání nerozlučně spjaté s počátky hospodářského života lidstva. Nerovnoměrné rozložení bohatství ve společnosti vždy vedlo ke snaze těch, na něž se bohatství nedostávalo, tento nepoměr zvrátit. Mnozí tak sice činili využívajíc „pouze“ povolených prostředků, nicméně se logicky vyskytovali i tací, kteří se neohlíželi na správnost zvolených postupů, jen když jim tyto mohly napomoci k vytčenému cíli. Jedním z takových nástrojů bylo rovněž padělání.

Ve vztahu k padělání „obecnému“ je padělání peněz svým způsobem specifické a v určitých ohledech se odlišuje. Pomineme-li tedy některé jasné společné rysy, jako je typicky snaha o napodobení určité předlohy, má padělání peněz i svůj vlastní charakter, který vyplývá již ze samotné povahy peněz. Jedinečná všeobecná směnná funkce peněz umožňující vyměnit je za cokoli činí peníze velmi lukrativním předmětem padělání. Ve falsifikátech bankovek a mincí je dále nutné spatřovat jejich zvýšený rizikový potenciál, neboť oproti jiným věcem jsou způsobilé ve větším množství ohrozit celou měnovou soustavu, tedy základní pilíř ekonomiky každého státu.

Také proto se kladl důraz na obranu před tímto nežádoucím jevem, byť ve svých počátcích mohla ochrana peněz zahrnovat spíše ochranu práv panovníka, který měl k vydávání peněz monopol. V moderní společnosti sice důraz na ochraně osoby emitenta ustoupil do pozadí, o to více však vzrostl zájem na stabilitě měnové soustavy. Její narušení by mohlo mít za následek nedůvěru na hospodářských trzích, zpomalení ekonomického růstu, a tím i eventuální pokles všeobecného společenského blahobytu. Instrukce, do jejichž působnosti měnová a peněžní problematika spadá, proto vždy pokládaly překážky pro případné padělání. Toto znesnadňování probíhalo a stále probíhá ve dvou rovinách – po technické a legislativní. V právním státě je nezbytné nejprve stanovit, která jednání jsou trestná, resp. přesně definovat pojem „padělání peněz“. Právní norma zakazující určité chování by však v reálném světě sama o sobě neobstála, a proto jsou nepostradatelné i prvky hmotného charakteru.

Výše zmíněná ekonomická nerovnost přetrvává dodnes. Vzhledem ke stálé aktuálnosti tématu shrnuji na následujících stranách komplexně celou problematiku. První část věnuji předmětu dotčené trestné činnosti, tedy peněžům, a to především jejich vývoji, na což poté navazuji představením technických ochranných atributů. Poté shrnuji právní

související právní úpravu s důrazem na normy trestněprávní, přičemž vycházím z právního stavu platného ke dni 10. února 2012. Druhou část pak věnuji pohledu na penězokazectví z kriminologického úhlu pohledu, z něhož bych rád vyvodil závěry ohledně doposud učiněných kroků směřujících k potírání tohoto nežádoucího jednání a případně předložil svou úvahu o hodnocení současného stavu a dalších možných řešení.

1 Peníze – pojem a vznik

Zaobírat se problematikou podstaty peněz samozřejmě není účelem této práce. Na druhou stranu se však tomuto tématu s ohledem na její předmět vyhnout nemohu.

1.1 Vznik peněz

Vznik peněz souvisí bezprostředně se vznikem a rozvojem směnných a hospodářských vztahů v lidské společnosti. Těžko lze za peníze označit jednotlivé předměty, které byly v rámci směnného obchodu vyměňovány. Uvnitř těchto hospodářských procesů se však postupně začínají objevovat trhliny, spočívající ve značné neekvivalentnosti mezi jednotlivými předměty směny. Tento nedostatek byl překlenut vytvořením určitého hodnotového rámce platného na daném území, kdy je specifická cenná hromadná věc obecně uznávána jako prostředek směny za jakékoli zboží. Tato komodita se tak stává tzv. zbožovými penězi. Nejedná se stále ještě o peníze, avšak jednu ze základních, ne-li tu nejpodstatnější, funkci peněz již plní. Lze rovněž vyvodit druhou funkci zbožových peněz, a totiž to, že zachovávají určitou hodnotu, což jednoznačně vyplývá z jejich směnitelnosti.

Jako zbožové peníze byly nejčastěji užívány věci, které byly k dispozici, avšak zároveň se nevyskytovaly zcela běžně. Lze tedy říci, že specifické přírodní podmínky položily základ pro specifické zbožové peníze. Tak například byly v prvopočátcích vzniku lidské společnosti užívány mušle, perly nebo například také zbraně. S rozvojem technických možností se poté coby prostředek směny zařadily různé druhy kovů.

S ohledem na potřeby hospodářského rozvoje byl vyvíjen tlak na vytvoření určitých obecně uznávaných pravidel a přesnějšího vymezení hodnoty jednotlivých platidel. Postupně byl proto zahájen proces monetarizace – opatřování platidel vlastnostmi platebních prostředků. Pro tento účel se díky svým vlastnostem ukázaly jako ideální kovy, zejména měď, stříbro a zlato.

Mince

Kovy byly nejprve zpracovávány pouze jako odřezky, anebo odlitky a dále se již neupravovaly. Mince v kurantní podobě se objevují přibližně v sedmém století před naším letopočtem v Lýdském království.¹ Zpočátku se jednalo o nepříliš přesně odvážené kousky zlata nebo stříbra, označené plastickým obrazem něčeho, co bylo obecně považováno za symbol místa původu. Jednalo se tedy o první mince svého druhu, které postupně měnily podobu přesnější ražbou. Vládcí a následně vlády jednotlivých zemí stanovovali podmínky jejich ražby, zejména pak obsah drahého kovu, zevní podobu a podmínky jejich oběhu. Tím pak postupně vznikal mincovní regál resp. právo na minci, kterou jiný v daném teritoriu vydávat nesměl, pokud mu k tomu nebyl udělen zvláštní souhlas. Porušení mincovního regálu mělo za následek udělování tvrdých a drastických trestů. Je třeba totiž uvážit skutečnost, že mincovní regál zpravidla přináležel panovníkovi a jeho nedodržováním byl poškozován mimo jiné též majestát panovníka.

Vzhledem k tomu, že množství mincí se stoprocentním obsahem daného drahého kovu nemohlo vystačit rozvíjejícímu se hospodářskému životu, docházelo postupně ke snižování obsahu tohoto kovu v mincích a jeho nahrazování levnějším atributem. Nutno uvést, že se tak dělo jak oficiální tak neoficiální cestou, přičemž s trochou nadsázky lze říci, že obě sledovaly stejný cíl, a to vlastní obohacení. Panovník potřeboval pokrýt své vyšší náklady, jak své ryze vlastní, tak samozřejmě těch potřebných k řízení státu, totéž lze ale v podstatě říci i o tehdejších „zločincích“, kteří podíl drahého kovu snižovali nelegálně. Ať již však byly mince tímto způsobem znehodnocovány kýmkoli, vedla tato činnost k nedůvěře obchodníků v ně, neboť v této době stále sloužily jako směnný prostředek kvůli vzácnosti a ceně kovu, který obsahovaly. Mnohdy situace dospěla až k obrácenému procesu monetizace, tedy navracení se ke směnnému obchodu.

Papírové peníze

¹ Grůň L., Peníze a právo, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2009, str. 34

Vzhledem k tomu, že čistě mincovní systém počal být společensky nepraktický, především s ohledem na náročnost spojenou s manipulací větších peněžních hodnot, byl postupně nahrazován modernějším, a to penězi papírovými. V této podobě se v počátku jednalo o obchodníky vydávané potvrzenky o přijatých složených mincích, které vystavovali pro skladatele. Vznik peněz v papírové podobě tedy úzce souvisí se vznikem prvních bankovních domů.² Odtud rovněž odvozeno označení těchto potvrzenek jako bankovek.³ Tyto bankovky však byly papírové peníze pouze co do své podoby. Byly však pevně spjaty s hodnotou uložených mincí, resp. vzácného kovu v nich obsaženého, to znamená že příslušný bankovní dům musel odpovídající množství peněz schraňovat. Toto absolutní plné krytí se však v praxi ukázalo jako nepotřebné, a banky tak začaly vydávat bankovky úvěrového typu, když byla část uložených mincí využita ke krytí většího množství bankovek.⁴

V poslední fázi překonávání metalické měnové soustavy poté dochází k absolutnímu odpoutání se peněz od drahého kovu, které již nadále nelze vyměnit za určené množství tohoto kovu. Znaky plnohodnotných peněz tak nesou pouze určené papírové peníze ve formě především nesměnitelných bankovek a neplnohodnotných mincí a dále případně též státovek.⁵

² První bankovní domy se objevují v italských Benátkách ve druhé polovině 12. století. Z uvedeného lze víceméně dovodit, že se jednalo o určitý druh směnek, které vydávali obchodníci zabývající se bankovní činností. Vzhledem k tomu, že jednotlivé banky vydávaly své vlastní bankovky, jejich počet rychle rostl co do množství, ale logicky též co do druhů. Uvážíme-li, že tím prakticky došlo k narušení mincovního regálu panovníka, bylo jen otázkou času, kdy státní autority začaly volnost v emitování bankovek omezovat až nakonec toto oprávnění směl vykonávat jen zmocněný subjekt, který se tím stal emisní či též cedulovou bankou.

³ Vedle mincí a bankovek jsou další možnou podobou peněz státovky. S bankovkami mají společné základní funkce, rozdíl spočívá, jak plyne ze samotného označení, především v osobě emitenta. Státovky jsou vydávány státem a jejich účelem je především překlenutí období hospodářského poklesu. Stát jimi tak získává potřebný kapitál, což však může mít i nepříliš pozitivní odezvu mezi subjekty soukromého práva, což vyvolává značný tlak na jejich hodnotu. Historicky jsou starší nežli samotné bankovky a poprvé se objevují na dvoře čínského císaře, kde na přelomu 2. a 1. století před naším letopočtem. Nutno však dodat, že ve své době neměly vzhledem k nízké gramotnosti obyvatelstva prakticky šanci být společností kladně přijaty.

⁴ Bakeš a kol., Finanční právo, 5. upravené vydání, C.H. Beck, Praha, 2009, str. 96

⁵ Grůň L, Finanční právo a jeho instituty, Linde Praha, Praha, 2006, str. 206

Z uvedeného vyplývá, že pojem papírových peněz lze chápat ve dvojnásobném smyslu, jednak z hlediska užitého materiálu, podstatnější však je význam papírových peněz v právním slova smyslu, tedy měnovou soustavu, která není napojená na určitou drahou komoditu.

1.2 Vznik a vývoj peněz v českých zemích

Na našem území se mince začínají poprvé používat mezi keltským obyvatelstvem přibližně ve čtvrtém století před naším letopočtem. Nejedná se však o mince vlastní výroby, ale o užívání mincí cizích pocházejících povětšinou z Byzance. Ražbu vlastních mincí - denárů, kterou lze historicky doložit, je možné datovat do druhé poloviny 10. století. Její počátky jsou spojeny s vládou Boleslava I.⁶ České země si posléze prošly všemi významnými etapami ve vývoji ražby mincí.⁷

Samozřejmě ani našemu území se nevyhnula vlna postupného přechodu z čistě mincovního systému na systém úvěrových a posléze i papírových peněz. K zavedení papírových peněz ve smyslu užitého materiálu a tedy v podstatě peněz úvěrových došlo dekretem císařovny Marie Terezie v roce 1762. Jednalo se prakticky o státovky a k vydávání těchto tzv. „bankocedulí“, čili papírových zlatek, byla zmocněna výhradně Vídeňská městská banka. Ihned od počátku jejich vydávání se zařadily bez potíží do hotovostního oběhu a veřejností byly přijímány s důvěrou. V důsledku zvyšování nákladů na státní správu přikročila tehdejší monarchie k tisku bankocedulí v takových rozměrech, že inflace bankocedulí způsobovala velký rozdíl mezi jejich hodnotou a hodnotou stříbrných mincí, což ve svém důsledku vedlo k velkému úpadku bankocedulí a k peněžní reformě. Teprve v roce 1816 vznikla „Privilegovaná rakouská národní cedulová banka“ tedy skutečná cedulová banka, která měla určitý stupeň

⁶ Některé prameny přiznávají prvenství již knížeti Václavovi, nicméně pro takové tvrzení neexistují jednoznačně prokazatelné důkazy.

⁷ Jako jeden z nejdůležitějších milníků vývoje měny bylo zavedení pražské hřivny coby měrné peněžní jednotky provedené měnovou reformou Břetislava I. Následným vlivem pronikání méně kvalitních cizích mincí (brakteátů) na naše území došlo k postupnému oslabování směnné funkce českých denárů, které počaly být spíše hromaděny jako poklad. Definitivní zánik denárové etapy znamenal až přijetí Horního zákoníku Václava II., který namísto nich zavedl jako základní měnovou jednotku pražský groš. Groše byly na užívány až do počátku 16. století, kdy byly groše nahrazeny tolarý. O významu a oblíbě tolarů svědčí i fakt, že například v Etiopii se oficiálně užívaly až do poloviny 20. století a ještě dnes zůstávají předmětem některých tamějších padělatelů. Více k vývoji měny Grůň L., Peníze a Právo, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2009, str. 65 – 72.

nezávislosti na státních financích, jejímž hlavním úkolem bylo zabezpečení stability měny.

Měnový vývoj byl pak de facto završen vznikem samostatného československého státu. Ve snaze zmírnit poválečné důsledky byla velmi záhy provedena měnová reforma, spočívající mimo jiné v odluce od bývalé rakousko-uherské měny, přičemž 10. dubna 1919 došlo k zavedení Československé koruny jako základní měnové jednotky země. V souvislosti s touto měnovou reformou došlo k masivnímu nárůstu výroby padělků nově vzniklé měny, nebo přesněji řečeno kolků, kterými byly opatřovány obíhající rakousko-uherské bankovky, čímž získaly status měny československé. Důvodem byla relativně nízká inflace a stabilita měny v porovnání s jinými sousedními státy.⁸ Objem padělků na celkovém množství peněz v oběhu dosáhl v roce 1919 dle odhadů Bankovního úřadu ministerstva financí 5 %.⁹

1.3 Základní funkce peněz

Význam a úloha peněz se historicky v podstatě nezměnila. Proto lze shrnout, že peníze se stále vymezují jako obecný denominátor hodnoty, což znamená možnost vyjádřit ostatní statky právě penězi. S tím úzce souvisí všeobecná směnitelnost peněz, tedy plnění funkce oběživa, a jejich využití jako prostředku plateb a převodů kapitálu. Funkce pokladu, která je penězům rovněž přisuzována, ztratila do určité míry na významu přechodem z peněz plnohodnotných na neplnohodnotné.¹⁰

Ačkoliv peníze, jako hotovostní vyjádření peněžní hodnoty movitých i nemovitých statků, jsou velmi oblíbené a hrají svou stále nezastupitelnou roli, jsou spojeny z důvodu své fyzické a specifické existence s určitými nevýhodami a riziky, jako například nemalé náklady na jejich výrobu, přepravu a úschovu, a proto, že jsou plně vázány na určitou věc (kov nebo papír), nesou i výrazné riziko jejich ztráty nebo riziko jejich padělání.

⁸ Hlinka, *Atentáty na peníze*, Svoboda, Praha, 1987, s. 21

⁹ Hlinka, *Atentáty na peníze*, Svoboda, Praha 1987, s. 35

¹⁰ Bakeš, M. a kol., *Finanční právo*, 5. upravené vydání, C.H.Beck, Praha, 2009, str. 336

Aby peníze mohly být nést shora uvedené funkce, musí se vždy jednat o peníze zákonné. Zákonnými penězi se rozumí takové peníze, které státní autorita jako peníze uzná, nebo které stát prostřednictvím práva účelově a systematicky na svém území vydává. Takovéto peníze zaštitěné státní autoritou jsou nazývány měnou a soubor právních předpisů, které měnu upravují pak právo měnové. V tomto kontextu jsou peníze pak pojmem ekonomickým a měna pojmem právním.

2 Technická ochrany měny před paděláním¹¹

Protože peníze vždy byly prostředkem vyjadřujícím bohatství, a jejich množství tak odráželo blahobyt, bylo jejich hromadění snahou každého člena lidské společnosti. Pomineme-li legální způsob jejich opatření, představuje padělání jeden z dalších možných způsobů. Jediný, kdo měl z takového postupu prospěch, byly však pouze padělatelé, a peníze proto byly odlišovány a opatřovány prvky, které měly negativní činnosti padělání bránit. Historicky bylo padělání uskutečňováno skrze snižování obsahu vzácného kovu v minci, a proto byly mince často obchodníky při přijímání převažovány atp. Zásadní problém započal především v období, kdy se do oběhu začaly uvádět nekovové peníze. Na druhou stranu umožňoval papír, coby podkladový materiál, zakomponovat nové ochranné prostředky a práci padělatelů tak ztěžovat, přičemž bylo vždy snahou státu sledovat vědecký vývoj a využívat jeho výsledků.

Je patrné, že ochranné prvky plní jednak funkci ochrannou, ale rovněž preventivní. Ochrana lze spatřovat především v tom, že řadu subjektů vyřadí z okruhu možných padělatelů, přesněji řečeno z okruhu výrobců padělků vyšší kvality, neboť jejich pořízení vyžaduje technické zázemí vyšší úrovně. Dále je možné uvažovat o možnosti, že ochranná funkce má přímý vliv i na důvěru subjektů, které penězi disponují, protože tyto osoby jistě spoléhají na dostatečné zabezpečení bankovek ze strany státu, a bez problémů je tak užívají. Navíc větší obsah bezpečnostních prvků zvyšuje finanční a časové náklady rovněž pro pachatele.

Z uvedeného tedy vyplývá, že peníze musí být opatřovány neustále novými prvky, aby výroba padělků byla jednak technicky značně znesnadněná a pro pachatele co možná nejvíce nerentabilní, přičemž zároveň by měly tyto prvky být rozpoznatelné pro běžného člověka.

¹¹ Nebude-li dále uvedeno jinak, tvořily podklady pro tuto kapitolu:

Pekárek, J., *Poznáte padělek bankovky?*, Pragoeduca, Praha, 2000

Informační materiály České národní banky – Ochranné prvky českých bankovek
internetové stránky České národní banky

Informační materiály Evropské centrální banky – Ochranné prvky eurobankovek – krátký přehled
internetové stránky Evropské centrální banky

2.1 Ochranné prvky bankovek

V zásadě lze ochranné prvky rozdělit do dvou základních skupin, jednak materiál užitý k výrobě bankovek včetně obsažených příměsí a jednak metodu zvolenou k tisku.

2.1.1 Ceninový papír

Jedná se o hmotnou část bankovky, čili nosič následného tisku. Shodně s běžným papírem je rovněž ceninový papír vyroben z celulózy rostlinného původu.¹² Vzhledem k vyšším nárokům na pevnost, pružnost a průsvitnost papíru však papír určený k výrobě bankovek neobsahuje žádná vlákna pocházející ze dřeva, díky čemuž je odlišný na omak, což lze jednoznačně považovat za první identifikátor pravosti bankovky.

Vodoznak

Právě tento ochranný prvek je nejdéle užívanou ochranou bankovek. Vodoznak je součástí ochrany papíru a vzniká při jeho výrobě v tzv. mokré fázi výroby, kdy papírová hmota začíná plstnout. Cíleným tlakem je pak zjednodušeně řečeno vyražen určitý obrazec přímo do struktury papíru. V místech nahromadění většího množství papírové masy vzniká tzv. pozitivní vodoznak vytvářející tmavší partie obrysu, jeho opakem je vodoznak negativní (viz. obr. 1). Při zkoumání bankovky je vodoznak snadno rozpoznatelný pohledem na bankovku proti světlu. Padělatelé se snaží překážku vodoznaku obejít buď jeho natištěním bílou barvou, nebo ručním nakreslením, což lze ale odhalit pohledem ze strany, kdy bude taková kresba jasně zřetelná.

Obrázek č. 1 – Vodoznak; 1.000 Kč¹³

¹² V současnosti některé státy, např. Austrálie, emitují bankovky vyrobené z polymeru, který zaručuje delší životnost a bezpečnost. Jalč, A., Niekoľko poznámok k falšovaniu bankoviek a metódam ich odhaľovania, *Kriminalistika*, 4/2009, s. 301

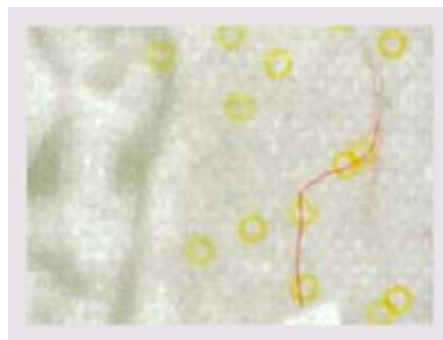
¹³ Obrázek dostupný z: http://www.cnb.cz/cs/platidla/ochranne_prvky/ochranne_prvky_1000.html; v případě českých bankovek znázorňuje vodoznak portrét osoby vytištěné na příslušné bankovce.

Ochranná vlákna a konfety

Jedná se v podstatě o již zmíněné příměsi do papírové hmoty, které jsou volně a nepravidelně rozloženy po ploše celé bankovky, přičemž pro snazší rozpoznatelnost mají často výraznou barvu. Rozdíl mezi vlákny a konfetami lze stručně shrnout v jejich vizuální podobě, když konfety mají nejčastěji kruhové plošky (viz obr. č. 2), zatímco vlákna tvoří nepravidelné linky (viz obr. č. 3).¹⁴ Padělatelé se snaží napodobit vlákna buď jejich grafickým napodobením, v takovém případě ale postrádají plasticitu, nebo je dodatečně na padělek přilepují. Vzhledem k tomu, že se však ochranná vlákna vkládají do bankovkového papíru při výrobě, mohou se do něj být různě zapuštěna a naopak z něj vystupovat, což je jev, který dodatečně připevněná vlákna postrádají.

Obrázek č. 2 – Konfety; 5.000 Kčs z roku 1920¹⁵

Obrázek č. 3 – Ochranné vlákno; 1.000 Kč¹³

Ochranné proužky

Tento prvek je společně s vodoznakem nejvíce nápadným ochranným prvkem papíru bankovky. Podobně jako v případě ochranných vláken nebo konfet je zapracován do hmoty papíru již při jeho výrobě. Jedná se o proužek umístěný napříč kratší stranou bankovky a, zjednodušeně řečeno, se v pravidelných intervalech zanořuje do bankovky, při průhledu proti světlu se však bude jevit jako celistvý (viz obr. č. 4). Činnost padělatelů je navíc ztížena mikrotextem zaneseným na vystupivší straně proužku, který dále může být vybaven luminiscenčními vlastnostmi. Technika padělání spočívá

¹⁴ Česká měna konfety jako ochranný prvek bankovek v současné době již neobsahuje.

¹⁵ Obrázek dostupný z: <http://www.papirovaplatidla.cz/bankovky/statovky-ii-emise>

v dodatečném nalepení buď samostatných částí proužku, které vystupují na povrch, anebo nalepením proužku celého a následného zabarvení „neviditelných“ částí.

Obrázek č. 4 – Ochranný proužek ze dvou úhlů pohledu a při pohledu proti světlu s patrným mikrotiskem; 1.000 Kč¹³

2.1.2 Technika tisku

Tisk je pro bankovku nejtypičtějším prvkem a z hlediska zkoumání pravosti je zásadní. Provádí se pomocí specializovaných tiskáren, jejichž pořízení je proto velice nákladné. Producentů těchto strojů není mnoho a vzhledem k nebezpečí hrozícímu z jejich případného zneužití jsou patřičně monitorovány. Přesto pro padělatele představuje i případná dispozice s touto technikou jistou komplikaci, protože díky evidenci vyrobených kusů a energetické náročnosti je místo výroby padělků snáze odhalitelné, což společně s nelehkou manipulací spojenou s velikostí těchto tiskáren zvyšuje možnost odhalení. Penězokazci tak využívají běžně dostupné tiskárny, které se různou mírou kvalitě tisku originálního přibližují. Tisk bankovek využívá různých metod, přičemž každá umožňuje zpracovat další ochranné prvky.

Druhy používaných tiskařských technik při výrobě moderních bankovek jsou:

a. tisk z výšky

Tato metoda se odvíjí od vynálezu knihtisku, kteréžto označení se pro ni také používá. Jednoduše ji lze popsat tak, že na vyvýšená místa tiskové desky je nanášena barva, která je poté pomocí tlaku přenesena na podkladový materiál. Množství barvy a intenzita tlaku potom určují konkrétní podobu tištěné linky s výrazným ohraničením. Vzhledem k těmto vlastnostem je tento druh tisku aplikovatelný zejména při tisku sériového čísla bankovky.

b. tisk z plochy

Kamenotisk či ofset, jak se také nazývá, je v současnosti nejpoužívanější tiskařskou technikou. Původně se využívalo chemických vlastností suchého jemného vápence

v návaznosti na reakci vody s tukem. S ohledem na popularitu, kterou kamenotisk získal, byl neustále zdokonalován, a dnes je tak používán suchý simultánní ofset umožňující za použití dvou válců potisknout ceninový papír z obou stran současně. Linie potisku jsou ploché s rovnoměrně rozloženou barvou a oproti tisku z vrchu postrádají jasné kontury. Tímto způsobem tisku je tištěna rubová strana bankovky a na lícních stranách bankovky pak vše to, co není tištěno hlubotiskem, včetně mikropísma.

Pomocí ofsetu je do bankovky zapracováván zvláštní ochranný prvek v podobě soutiskové značky, též zvané průhledka (viz obr. č. 5). Princip spočívá v tom, že na každou stranu bankovky je natištěna část značky, která je teprve v průhledu kompletní. Coby ochrana bankovky se může zdát na první pohled velmi snadno překonatelná, nicméně přesnosti, kterou současný oboustranný tisk umožňuje, nemůže tiskárna tisknoucí každou stranu zvlášť v absolutní míře dosáhnout.

Obrázek č. 5 – Soutisková značka; 1.000 Kč¹³

c. hlubotisk

Podstata hlubotisku ve vytlačení obrysu daného rytinou do podkladového papíru. Tisková plocha se zde narozdíl od tisku z výšky nachází pod úrovní plochy tiskové desky. Pro obtištění příslušného obrysu je proto nezbytné na podkladový papír vyvinout potřebný tlak. V důsledku toho se papírová hmota vměstná do prohloubeniny rytiny, kde nasaje nanesenou barvu. Největším kladem hlubotisku je plastická podoba tištěného obrysu, daná možností umístit jednotlivé vrypy do různé hloubky. Pro tuto vlastnost je využíván k vyobrazení hlavního obrazce.¹⁶

¹⁶ Nejčastějším motivem pro lícní stranu bankovek bývá portrét osoby, v čemž lze spatřovat také určitý bezpečnostní spočívající v upamatování konkrétnějších detailů, která je pro lidskou paměť v případě obličejů snazší.

Trojrozměrnost dává možnost chránit bankovky pomocí skrytého obrazce patrného s pomocí tzv. sklopného efektu (viz obr. č. 6). Při letmém a přímém pohledu na bankovku není nikterak patrný, je třeba bankovku nejprve naklonit, aby obrazec jasně vystoupil. V závislosti na úhlu pohledu pak bude buď světlý nebo tmavý.¹⁷

Obrázek č. 6 – Skrytý obrazec zobrazený pomocí sklopného efektu; 1.000 Kč¹³

2.1.3 Další prvky ochrany

Opticky proměnlivá barva

Za užití speciální barvy lze dosáhnout, aby touto barvou tištěné obrazce měnily barvu podle úhlu dopadu světla (viz obr. č. 7). Pořízení barvy je však poměrně nákladné, a tak je využití tohoto prvku poněkud omezenější.¹⁸ Na druhou stranu ani padělatelé nemají k této barvě snadný přístup.

Obrázek č. 7 – Obrazec tištěný pomocí opticky proměnlivé barvy; 1.000 Kč¹³

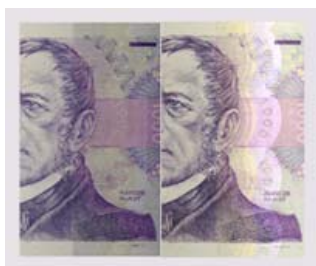
Iridescentní pruh

Iridescentní pruh je dalším na optickém efektu vybudovaným prvkem. Oproti užití opticky proměnlivé barvy však není na bankovku zapracováván tiskem, ale stává se součástí ceninového papíru již při jeho výrobě. Princip tkví opět v barevných změnách, ke kterým dochází změnou úhlu dopadu světla, když se při přímém pohledu jeví jako

¹⁷ V případě českých bankovek se skrytý obrazec nachází v na lící straně v pravém dolním rohu a její nominální hodnotu.

¹⁸ V případě tuzemských peněz je obraz tištěný pomocí opticky proměnlivé barvy zakomponován do bankovek nominálních hodnot 500 Kč (květ), 1.000 Kč (lipový list), 2.000 Kč (lyra) a 5.000 Kč (lev).

zcela průhledný, avšak jeho sklopením proti zdroji světla získává slabý zlatý a fialový, resp. zlatý a modrý nádech (viz obr. č. 8).¹⁹

Obrázek č. 8 – Iridescentní pruh při přímém a sklopeném úhlu pohledu; 1.000 Kč¹³

Mikrotext²⁰

Z názvu je jasné, že jde o velmi drobný text zakomponovaný do grafického zpracování bankovky (viz obr. č. 9), který je pro běžného uživatele bez použití lupy prakticky nepostřehnutelný, anebo lze pouze rozpoznat, že tvoří menší či větší plošky. Jeho natištění na bankovku se zajišťuje jak ofsetem, tak pomocí hlubotisku. Jak jsem uvedl již výše, neomezuje se užití mikrotextu pouze na ceninový papír, ale nachází se také na ochranných proužcích (viz. obr. č. 4).

Obrázek č. 9 – Mikrotext; 1.000 Kč¹³

Hologramy²¹

Jedná se o moderní prvek ochrany, který je na bankovkách používán. Do bankovky je zapracována velice tenká kovová folie, na níž je přenesen požadovaný obrazec, který byl předtím pomocí laseru vypálen na přenosový instrument. Výsledkem je plastický

¹⁹ Iridescentní pruh obsahují pouze bankovky v nominální hodnotě 1.000 Kč (zlatý a fialový odrazný efekt), 2.000 Kč (zlatý a modrý odrazný efekt) a 5.000 Kč (zlatý a fialový odrazný efekt).

²⁰ Na českých bankovkách se mikrotext nachází v pruhu v barvě bankovky, který je umístěn na pravé lící straně kolmo ke kratší, na rubu v prostoru vedle Státního znaku České republiky. Na různých bankovkách jej lze nalézt i na jiných místech.

²¹ České bankovky tímto prvkem prozatím nedisponují. Nacházejí se však na eurových bankovkách, a to buď v podobě holografického proužku (5 Eur, 10 Eur, 20 Eur), anebo medailonu s hologramem (50 Eur, 100 Eur, 200 Eur, 500 Eur).

trojrozměrný obraz, který různě mění barvu (viz obr. č. 10). Lze jej také zabezpečit proti narušení tím, že se fólie překryje ochrannými vrstvami, přičemž dojde-li k jejich poškození dojde k viditelné devastaci. Jistou nevýhodou hologramů je jeho rychlejší opotřebovávání a následné zničení, a proto se s ním lze setkat spíše například u platebních karet, nežli u bankovek samotných.²²

Obrázek č. 10 – Medailonek s hologramem; 50 EUR²³

Číslování

Číslování představuje zvláštní systém označení každé bankovky. Čísla a písmena obsažená v dané kombinaci nevyjadřují pouze pořadí bankovky v sérii, ale může též nést informaci o jejím umístění na tiskové desce, nebo kým byla vytištěna. Neopomenutelným je také specifický řez jednotlivých znaků, který představuje, byť možná na jen zdánlivou, překážku napodobování. Význam číslování pro rozpoznání padělku je však, co do kombinace čísel, pro veřejnost nulová.

Shora byly zevrubně popsány ochranné prvky, které se všeobecně využívají při technické ochraně vydávaných bankovek po celém světě. Vzhledem k tomu, že tématem této práce není detailní specifikace ochranných prvků bankovek jednotlivých měn, domnívám se, že shora uvedené téma samo o sobě postačuje k vyznačení významu technické ochrany měny před paděláním. V souvislosti s paděláním je nutné zmínit možnosti laického zjišťování pravosti bankovek. Stále platí, že podezřelou bankovku je třeba dobře prohlédnout na lícové i rubové straně, zejména z hlediska použitého papíru, kvality tisku a použitých barev, přítomnost či nepřítomnost výše popisovaných ochranných prvků, resp. jejich kvalitu. Z technických prostředků,

²² Jalč, A., Niekoľko poznámok k falšovaniu bankoviek a metódam ich odhaľovania, Kriminológia, 4/2009, s. 305

²³ Obrázek dostupný z: <http://www.ecb.eu/euro/banknotes/security/tilt/html/index.en.html>

kteřé lze pouŕít k takové prohlídce postačuje lupa. Dalším dostupným prostředkem jsou různé druhy testovacích zařízení.²⁴

2.2 Ochranné prvky u mincí

Zrovna tak jako bankovky i mince nutně nesou některé prvky technické ochrany. Jejich variabilita je však s ohledem na použitý materiál a výrobní proces poněkud omezena. Zároveň je nutné uváŕit, ŕe nominální hodnoty mincí nejsou nikterak vysoké, a proto se vpravování a vŕbec vývoj ochranných prvků jeví značně nehošpodárně. Nutno ješře dodat, ŕe pro tytéŕ důvody však mince nepředstavují ani příliš lákavý objekt z pohledu padělatele.

Ochranné prvky tak vycháží především po obecné stránce ze samotného materiálu, který udává správnou barvu²⁵ a hmotnost, a dále pak jeho zpracování, resp. odlití, kdy musí být splněny požadavky na průměr, výšku a vzor hrany mince. Hlavním určujícím specifikem každé mince je však motiv lícní a rubové strany, který u pravých mincí dosahuje vysoké kvality. Vedle běžného přezkoumání fyzikálních vlastností je pro mince, jak jsem již uvedl, specifická jejich hrana, přičemŕ rozlišujeme dva základní typy hran.

a. vroubkovaná hrana mince

K vytvoření vroubků dochází tlakem na základní mincovní kotouček, což ve výsledku vytvoří pravidelné hrany mince. Velice často se tyto druhy hran objevují v kombinaci s vlisem nebo reliéfem. Vlis vzniká před provedením samotné raŕby, kdy se válcováním ve speciálním zařízení zaoblují hrany a zároveň se do nich vlisuje ornament nebo text.

b. hladká hrana mince

Ochranná funkce je minimální, neboť v sobě nenese ŕádný z ochranných prvků. To proto, ŕe jde v zásadě o mince zanedbatelné hodnoty, jejichŕ paděláním se prakticky nepočítá. Hladká hrana mince se někdy vyskytuje i mincí vyšší hodnoty, ale potom je

²⁴ Například tuŕzkový fixový detektor Quick tester, kapesní testery s UV lampou nebo stolní UV testery s prosvětlovací lampou, lupou a UV lampou.

²⁵ V závislosti na uŕitém materiálu pak může mít stříbrnou barvu (příměsí niklu), např. 1 Kč, červené nádech (příměsí mědi), např. 10 Kč, anebo nádech ŕlutý (příměsí mědi a zinku), např. 2 Kč. Je rovněŕž možné zkombinovat více příměsí, čímŕ lze dosáhnout mince dvoubarevné, např. 50 Kč

hrana dopracovávána jinak, například zpracování mince do třináctihranu (např. mince 20 Kč).

3 Legislativní ochrana měny před paděláním

Výše jsem pojednal o technických možnostech ochrany měny před paděláním, přičemž jsem předestřel, že jejich hlavním účelem je v maximální míře tuto činnost znemožnit. Bez legislativní úpravy, resp. zákonného zákazu by však nebylo jakkoli možné takové, byť nežádoucí, jednání postihovat.

3.1 Trestněprávní úprava

Stěžejní ustanovení poskytující ochranu měně jsou obsažena v zákoně č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Trestní zákoník“), a to konkrétně ve zvláštní části, hlavě VI. „Hospodářské trestné činy“, díle 1. „Trestné činy proti měně a platebním prostředkům“. Z hlediska padělání jsou významná zejména čtyři trestné činy – § 233 Padělání a pozměňování peněz, § 234 Padělání a pozměňování platebního prostředku, § 235 Udávání padělaných a pozměněných peněz, § 236 Výroba a držení padělatelského náčiní. Na všechny zmíněné trestné činy se vztahuje ustanovení § 238, které v souladu s Úmluvou o potírání penězokazectví rozšiřuje ochranu na peníze jiné než tuzemské. Kromě uvedených má z hlediska dotčené problematiky rovněž ustanovení týkající trestného činu podvodu obsaženého v § 209.

3.1.1 § 233 Padělání a pozměňování peněz

(1) Kdo sobě nebo jinému opatří nebo přechovává padělané nebo pozměněné peníze nebo prvky peněz sloužící k ochraně proti jejich padělání, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

(2) Kdo padělá nebo pozmění peníze v úmyslu udat je jako pravé nebo platné anebo jako peníze vyšší hodnoty, nebo kdo padělané nebo pozměněné peníze udá jako pravé nebo platné anebo jako peníze vyšší hodnoty, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až osm let.

(3) Odnětím svobody na pět až deset let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 jako člen organizované skupiny, nebo
b) spáchá-li takový čin ve značném rozsahu.

(4) Odnětím svobody na osm až dvanáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 jako člen organizované skupiny působící ve více státech, nebo

b) spáchá-li takový čin ve velkém rozsahu.

(5) Příprava je trestná.

Již z pojmenování je evidentní, že se jedná o primární ustanovení postihující nežádoucí činnost padělání. V této souvislosti je třeba objasnit obsah pojmu padělání a jeho

odlišnost od pozměňování. Paděláním peněz rozumíme takovou činnost pachatele, již usiluje o jejich úplné vyhotovení, to znamená, že pachatel peníze „vytváří“ jako nové. Padělané peníze jsou tedy jakékoli napodobeniny, které mohou být, byť v nepříznivých podmínkách, například nedostatečném osvětlení, pokládány za peníze pravé. V případě pozměňování, zjednodušeně řečeno, však již má pachatel určité peníze k dispozici a padělky v podstatě „přetváří“. Pozměňování se děje například úpravou bankovek nižší nominální hodnoty na bankovky nominální hodnoty vyšší, upravováním bankovek mezi měnami jednotlivých států, anebo udáváním peněz, které již nejsou zákonným platidlem, jako peněz platných.

Objektem trestného činu je ochrana měnové a platební soustavy, resp. ochrana důvěryhodnosti měny. Lze říci, že subjekt mající zájem na této ochraně především je stát, teprve po něm následuje jednotlivec. Toto je podstatné z hlediska možného souběhu s jinými trestnými činy, jak uvedu níže.

Dotčené ustanovení v sobě skýtá tři samostatné skutkové podstaty, a to jednak opatření a přechovávání padělaných nebo pozměněných peněz, anebo jejich ochranných prvků dle odst. 1., dále pak padělání či pozměňování peněz v úmyslu udat je jako pravé a padělání či pozměnění peněz společně s jejich udáním jako pravými dle odst. 2. Opatřením ve smyslu odst. 1. rozumíme jakékoli nabytí padělků, tedy i jejich samotnou výrobu, avšak v tomto případě absentuje pachatelův úmysl v jejich další distribuci. Přechovávání pak lze vyložit jako všeobecnou dispozici s padělky. Pojem udání obsažený v odst. 2. je třeba chápat jako rozšiřování padělků do oběhu, což se v souladu s dosavadní judikaturou nemusí dít jejich pouhou výměnou za zboží či služby, ale také například jejich poskytnutím ve formě půjčky nebo daru.²⁶ Podstatný rozdíl mezi jednáním naplňujícím skutkovou podstatu obsaženou v odst. 1. a odst. 2. spočívá v materiální stránce trestného činu, tedy nebezpečnosti, kterou představuje, protože samotné opatření nebo přechovávání padělků nepředstavuje pro společnost takové riziko jako jejich další zavádění do oběhu.²⁷ Je třeba zdůraznit, že oproti předchozí právní úpravě se nyní ustanovení § 233, odst. 1 výslovně vztahuje rovněž na prvky peněz sloužící k ochraně proti jejich padělání.

²⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.7.1977, sp. zn. 11 To 22/77

Odst. 3. a odst. 4. obsahují kvalifikované skutkové podstaty odvíjející se od spáchání skutku jako člena organizované skupiny,²⁸ resp. organizované skupiny působící ve více státech, a dále od velikosti způsobené škody.

Trestní zákoník zavedl nově trestnost přípravy. Ve smyslu § 20 odst. 1. TZ může být příprava trestná jen u zvlášť závažných zločinů, tedy trestných činů, za něž lze uložit trest odnětí svobody s horní hranicí nejméně deset let, a současně stanoví-li tak zákon. Z toho vyplývá, že trestnost přípravy se vztahuje pouze ke kvalifikovaným skutkovým podstatám uvedeným v odst. 3. a odst. 4.

3.1.2 § 235 Udávání padělaných a pozměněných peněz

Kdo padělané nebo pozměněné peníze, jimiž mu bylo placeno jako pravými, udá jako pravé, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

Ustanovení § 235 je v mnoha ohledech významově shodné s § 233, tedy je jím chráněn totožný společenský zájem, který je ohrožován stejným způsobem. Zásadní rozdíl je však patrný z vymezení skutkové podstaty. V případě § 235 musí pachatel padělané nebo pozměněné peníze nabýt domnívaje se, že se jedná o peníze pravé a navíc je musí obdržet v souvislosti s výměnou peněz za zboží nebo služby.²⁹ Nebude-li splněna některá z těchto podmínek, pachatel například získá padělané peníze jako dar nebo o jejich nepravosti bude vědět, nedopustí se jednání podle § 235, ale naplní jím

²⁷ Jelínek J., Trestní právo hmotné, Leges, Praha, 2009

²⁸ Organizovaná skupiny je v souladu s § 129 Trestního zákoníku společenství více osob s vnitřní organizační strukturou. V případě organizované skupiny působící na území více států lze dovodit, že se musí jednat o skupinu činnou minimálně v České republice a jedním cizím státem.

²⁹ Jistý problém činilo v praxi posuzování případu, kdy pachatel obdržel padělek jako protihodnotu za cizí měnu. Obecné soudy v souladu s ustálenou judikaturou, především pak rozhodnutím Nejvyššího soudu (4 To 15/74), aplikovaly vůči pachateli ustanovení § 140 odst. 2 alinea 2 zákona č. 140/1960 Sb. (dnes § 233 Trestního zákoníku). Nejvyšší soud na základě tehdy platných zákonů seznal, že směna valut za tuzemské peníze mezi občany navzájem je nezákonná, a proto nelze takové jednání subsumovat pod pojem „bylo mu placeno jako pravými“. Ústavní soud však ve svém nálezu v roce 2006 upozornil na skutečnost, že v souvislosti z politickými a hospodářskými změnami došlo rovněž ke změně příslušných ustanovení devizového zákona, a není tak možné pokládat výše popsanou směnu za nelegální. Jestliže osoba tímto způsobem bez svého vědomí nabyde padělek, který následně vědomě udá, bude postizitelná toliko podle § 141 zákona 40/1960 Sb. (dnes § 235 Trestního zákoníku) a nikoli dle § 140 odst. 2 alinea 2 zákona č. XX. Více k tomu Černý, P., Udávání a pozměňování peněz – vztah § 140 odst. 2 a § 141 TrZ, Trestněprávní revue 10/2006, a. 306 – 309.

skutkovou podstatu padělání a pozměňování peněz podle § 233, odst. 1. TZ. Z povahy věci tedy vyplývá, že souběh trestných činů dle § 233 a §235 není možný.

V této souvislosti je vhodné zmínit se navázání na trestný čin podvodu dle § 209 TZ. Jestliže by právní úprava padělání peněz zvlášť nepostihovala, bylo by možné tomu odpovídající jednání stíhat právě jako podvod. Nicméně by tím došlo ke změně objektu, kterým v případě podvodu není bezpečnost měnové soustavy, ale majetková práva jednotlivce. Navíc pro spáchání podvodu je nutné způsobit škodu nikoli nepatrnou, což znamená, že při absenci samostatných skutkových podstat by udávání padělků nemohlo být posuzováno podle trestněprávních norem. Z uvedeného tedy vyplývá, že jednočinný souběh trestného činu padělání nebo pozměňování peněz podle § 233 odst. 2 TZ, resp. jejich udávání podle § 235 TZ a trestného činu podvodu podle § 209 TZ je možný, jak koneckonců judikoval i Vrchní soud v Praze.³⁰

3.1.3 § 236 Výroba a držení padělatelského náčiní

(1) Kdo vyrobí, nabízí, prodá, zprostředkuje nebo jinak zpřístupní, sobě nebo jinému opatří nebo přechovává nástroj, zařízení nebo jeho součást, postup, pomůcku nebo jakýkoli jiný prostředek, včetně počítačového programu, vytvořený nebo přizpůsobený k padělání nebo pozměnění peněz nebo prvků sloužících k ochraně peněz proti padělání anebo vytvořený nebo přizpůsobený k padělání nebo pozměnění platebních prostředků, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

(2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 při výkonu svého povolání.

Význam tohoto ustanovení spočívá podobně jako již výše zmiňovaná v ochraně bezpečnosti měny, přičemž postihuje jednání, které samotnému padělání předchází. Z dikce zákona je patrná značná podobnost s přípravou trestného činu padělání a pozměňování peněz. V tomto ohledu je pak nutno podotknout, že na rozdíl od přípravy, kdy dochází k postihu pachatele za konkrétní skutek, tak podle § 236 je postižitelný pachatel, aniž by zamýšlel se přímo určeného jednání, tedy padělání již konkrétních peněz či platebních prostředků, dopustit. Je tedy pouze třeba, aby si pachatel byl vědom, že vyrábí, nabízí nebo prodává předmět (nástroj), který je k padělání určený.

³⁰ Viz rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 13.5.1994, sp. zn. 1To 43/94

3.1.4 § 234 Neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku

(1) Kdo sobě nebo jinému bez souhlasu oprávněného držitele opatří, zpřístupní, přijme nebo přechovává platební prostředek jiného, zejména nepřenositelnou platební kartu identifikovatelnou podle jména nebo čísla, elektronické peníze, příkaz k zúčtování, cestovní šek nebo záruční šekovou kartu, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

(2) Kdo sobě nebo jinému opatří, zpřístupní, přijme nebo přechovává padělaný nebo pozměněný platební prostředek, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

(3) Kdo padělá nebo pozmění platební prostředek v úmyslu použít jej jako pravý nebo platný, nebo kdo padělaný nebo pozměněný platební prostředek použije jako pravý nebo platný, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až osm let.

(4) Odnětím svobody na pět až deset let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,

*a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1, 2 nebo 3 jako člen organizované skupiny, nebo
b) spáchá-li takový čin ve značném rozsahu.*

(5) Odnětím svobody na osm až dvanáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1, 2 nebo 3 jako člen organizované skupiny působící ve více státech, nebo

b) spáchá-li takový čin ve velkém rozsahu.

(6) Příprava je trestná.

Peníze jsou tvořeny nejenom hotovostní masou, ale též penězi dematerializovanými, čili bezhotovostními. Disponovat s nimi je možné prostřednictvím platebních prostředků, jejichž demonstrativní výčet lze nalézt v § 234 odst. 1. Ustanovení § 234 odst. 2 až 6 se obsahově víceméně shoduje s § 233, přičemž rozdíl spočívá právě v předmětu postihovaného jednání. Jde tedy opět o opatření, zpřístupnění, přijetí nebo přechovávání, tentokrát padělaného či pozměněného platebního prostředku, anebo přímo jeho padělání.

Ustanovení § 234 ovšem nedopadá pouze na jednání mající vztah k padělání. Navíc totiž postihuje i neoprávněné opatření, přijetí, zpřístupnění nebo přechovávání platebního prostředku, tedy nikoli padělku. Nutno podotknout, že se nejedná trestný čin, který by byl trestnímu právu neznámý. Naopak, jednání postižitelné podle odst. 1 bylo v předchozí právní úpravě, tedy zákonu č. 140/1961 Sb., upraveno samostatně v § 249b. Ochrana platebních prostředků v tomto zákoně byla tedy poněkud rozříštěná ve dvou Hlavách, přičemž padělání platebních prostředků bylo postihováno skrze společné ustanovení § 143, na jehož základě jim byla poskytována stejná ochrana jako penězům

hotovostním. Současná právní úprava tedy obecně problematiku zneužívání a padělání platebních prostředků do značné míry detailněji a komplexněji sjednotila.

Vyjmenované skutkové podstaty tvoří tedy základ pro trestní postih padělatelů peněz. Ochrana měny je však zajištěna postihem ještě dalších skutků, a to neoprávněné výroby peněz podle § 237 a ohrožování oběhu tuzemských peněz podle § 239. Tato jednání nejsou paděláním, nicméně je vhodné se o nich alespoň stručně zmínit, protože s výrobou peněz souvisí.

3.2 Legislativní ochrana měny stojící mimo trestní právo

Přestože rozebíraná trestná činnost je chráněna především normami práva trestního, jsou některé související instituty upraveny v jiných oblastech práva. Jedná se především o vymezení úlohy České národní banky (dále též „ČNB“) a stanovení postupu při nakládání s penězi, u nichž existuje podezření, že jsou padělané.

Ústavní zakotvení postavení České národní banky nalezneme v Hlavě VI. Ústavy České Republiky, která přisuzuje ČNB postavení centrální banky. Jako hlavní náplň její činnosti pak stanovuje péči o cenovou stabilitu. Coby centrální banka ale samozřejmě plní mnoho dalších funkcí obsažených v zákoně číslo 6/1993 Sb. o České národní bance, v platném znění (dále jen „Zákon o ČNB“), z nichž pro padělatelství má význam především právo a povinnost vydávat bankovky a mince a řídit peněžní oběh. Pouze Česká národní banka stanovuje, jaké peníze jsou zákonným platidlem, v jakém množství mohou obíhat i jaké ochranné prvky do nich budou zakomponovány. Dále dbá nad bezpečností bankovek a mincí z oběhu vyřazených, stejně jako nad bezpečností tiskových desek a razidel. Výsadní postavení ČNB v rámci přezkumu pravosti peněz již zákon o ČNB nezakotvuje. Dne 1. července 2011 totiž vstoupil v platnost zákon č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí a o změně zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Zákon o oběhu peněz“), který tuto problematiku ze Zákona o ČNB převzal. Společně s dotčenou novelou byly zrušeny i dvě z hlediska výroby padělků a napodobenin významné vyhlášky.³¹

³¹Vyhláška č. 37/1994, Sb., kterou se stanoví postup při příjmu peněz a nakládání s nimi a při poskytování náhrad za necelé a poškozené bankovky a mince a Vyhláška č. 553/2006 Sb., o podmínkách, za kterých

Zásadní role ČNB ve vztahu k padělkům se v podstatě nachází v několika rovinách. Nejtypičtěji se jedná o přezkum pravosti podezřelých bankovek a mincí a jejich dalšího případného schraňování. Zákon o oběhu peněz však ohledně zadržování a předávání podezřelých peněz k přezkoumání ČNB stanovuje toliko základní právní rámec. Podle něj je každý oprávněn odepřít přijetí podezřelé bankovky, ledaže je povinen ji přijmout. Porovnáme-li toto ustanovení s úpravou o příjmu tuzemských peněz, je patrný podstatný rozdíl. Zatímco v případě „běžného“ oběhu tuzemských peněz vzniká každému povinnost je přijímat bez omezení, není-li oprávněn k opaku, v případě podezřelých peněz se uplatňuje model opačný, tedy že taxativně vymezeny jsou osoby povinné. Tato povinnost dle zákona přináležejí právnickým osobám, směnárníkům, provozovatelům kasin. V případě, že tyto osoby dojdou podezření, že jim předkládané peníze mohou být padělané nebo pozměněné, bez náhrady je zadržjí a společně s potvrzením o zadržení je odešlou k přezkoumání ČNB. Zároveň jim vzniká informační povinnost vůči Policii České republiky. Přesný postup při sepisování potvrzení o zadržení je však upraven již na základě vyhlášky č. 274/2011 Sb., o provedení některých ustanovení Zákona o oběhu peněz. Zmiňované potvrzení má především definovat měnu, množství a nominální hodnotu zabavených peněz a identifikovat předkladatele a zadržitele, kteří na závěr potvrzení podepíší, stejně jako neporušený obal, do něhož jsou zadržené peníze a potvrzení vloženo. Není-li, anebo odmítne-li předkladatel svůj podpis připojit, je tato skutečnost poznamenána. Česká národní banka poté provede expertizu zadržovaných peněz a o výsledku informuje zadržitele. V případě, že se potvrdí podezření, že se jedná o peníze padělané či pozměněné, vniká jí též informační povinnost vůči Policii ČR.

Česká národní banka na základě provedené analýzy zařazuje padělky do jedné z pěti stupňů nebezpečnosti:

- Stupeň č. 1 - ***velmi nebezpečný***

Použitá technika tisku se shoduje s originálem, většina ochranných prvků je dokonale napodobena. Takovéto padělky jsou běžně zcela nerozpoznatelné od originálů pravých peněz.

Lze reprodukovat bankovky, mince, šeky, cenné papíry a platební karty a vyrábět předměty, které je úpravou napodobují.

- Stupeň č. 2 - *nebezpečný*

Podle tohoto hodnocení nemusí být použití techniky tisku zcela shodné, nicméně se stále jedná o víceméně zdařilou napodobeninu. Ochranné prvky jsou napodobeny v nevyšší kvalitě, případně absentují zcela. Při globálním pohledu však tyto nedostatky mohou příjemci uniknout.

Jak padělky nebezpečné, tak padělky velmi nebezpečné nejsou v oběhu příliš časté, zvláště jedná-li se o české koruny. Vysoké nároky kladené na kvalitu jejich provedení vyžadují technické zařízení na skutečně vysoké úrovni, z čehož vyplývá značná nákladnost jejich výroby. Je tedy zřejmé, že jejich výrobci se v rámci rentability budou zaměřovat spíše na měnu cizí, zejména EUR nebo USD. Výroba je často přidruženou činností zločineckých organizovaných skupin zapojených do obchodu se zbraněmi nebo drogami. Skupiny tohoto rázu působí spíše v zahraničí, resp. výroba padělků v tomto případě je soustředěna v zahraničí, a do České republiky jsou padělky pouze importovány. Vzhledem k tomu, že rozeznání těchto padělků od pravých peněz není pro laika vůbec snadné, ne-li dokonce nemožné, jsou tyto padělky pro společnost a ekonomiku skutečně hrozbou.

- Stupeň č. 3 – *zdařilý*

Technika tisku se od originálního výrazně liší, řada ochranných prvků je vynechána. Do této skupiny se zařazují padělky zhotovené autotypickým tiskem, nebo vytištěné laserovou či inkoustovou tiskárnou. Takto padělané peníze jsou už i z laického pohledu dosti rozpoznatelné, a pro příjemce tak představují riziko v nepříznivých podmínkách.

O padělku klasifikovaným jako zdařilý je již možné hovořit jako o běžném padělku. S ohledem na vyšší obtížnost jeho výroby ve srovnání s méně kvalitními je třeba konstatovat, že má oproti nim obecně delší životnost. Nicméně při bližším ohledání jsou nedostatky patrné i pro laika, a proto se pachatelé soustředí na výrobu bankovek v nominální hodnotě 500 Kč a 1000 Kč. Bankovky nižších hodnot se vyskytují sporadicky, neboť se pachatelé z důvodu pracnosti příliš nevyplácejí, u bankovek hodnot vyšších zase jejich udavatelé hrozí větší riziko odhalení, protože lze předpokládat, že příjemce bude věnovat mnohem větší pozornost přítomnosti ochranných prvků.

Tyto padělky se vyskytují zpravidla ve větších sériích. Pachatelé se často organizují do skupin, kde již existuje specifický druh dělby práce, kde část členů padělané peníze vyrábí a další část pak zabezpečuje jejich distribuci. Takové skupiny jsou většinou dostatečně mobilní a padělky udávají do oběhu na různých místech. Často se tak stává, že v jeden den jsou padělky udány na různých místech České republiky, která jsou od sebe vzdálená více než 100 kilometrů. Jedná-li se o napodobeniny tuzemských peněz, jsou tyto povětšinou vyráběny již na území České republiky.

- Stupeň č. 4 - *méně zdařilý*

Jedná se prakticky obdobné hodnocení jako u padělku zdařilého, avšak provedení je méně kvalitní, jakým může být například dobarvovaná černobílá xeroxovaná reprodukce. Je již na první pohled laicky zřetelně rozpoznatelná a její úspěšné udání do oběhu předpokládá vysoký stupeň laxního přístupu příjemce, či výrazně zhoršené podmínky při předávání takovýchto peněz.

Právě tímto stupněm jsou označovány zadržené padělané peníze nejčastěji.³² Tuto skutečnost lze vysvětlit například právě tím, že výroba neklade zvláštní nároky na technické vybavení, jehož obstarání je snadné a dostupné. Pachatel při udávání využívá jednak vnějších podmínek omezujících možnost peníze dostatečně přezkoumat, a jednak osoby příjemce, když jsou jím mnohdy voleni senioři nebo osoby, u nichž pachatel předpokládá oční vadu. Časté byly rovněž případy, kdy pachatel použil padělků coby vkladu do výherních automatů, které nebyly schopné padělky rozpoznat. Obvykle se vyskytují v jednotlivých kusech, případně v menších skupinách. Padělatelé pracují ve většině případů sami, přičemž se mezi nimi vyskytují i mladiství, kteří mnohdy chtějí pouze vyzkoušet, zdali se jim takový počín zdaří.

- Stupeň č. 5. *neumělý*

Padělky tohoto typu představují nejčastěji naivní amatérské kresby kopírované tzv. přes okno, nebo výrazně nepovedené kopie bankovek. Patří sem například oficiálně povolené napodobeniny peněz (různé hry, divadelní peníze, reklamní aršíky

³² Hodnota padělků výrazně klesla, české peníze jsou bezpečné, Tisková zpráva ČNB ze dne 27.2.2012

a podobně)³³, které jsou dále neuměle upraveny. Vždy je třeba samostatně posoudit, zdali je možné tyto napodobeniny charakterizovat jako padělek z hlediska trestního práva., to znamená že musí být způsobilé být zaměněny za peníze pravé. Například i jednostranná reprodukce bankovky může tyto náležitosti splňovat, je-li předkládaná ve složené podobě.³⁴

Pokud by výše uvedené osoby povinné k zadržení podezřelých peněz nesplnily svou povinnost, dopustily by se protiprávního jednání, které je postižitelné jako správní delikt podle § 29 odst. 1, resp. § 30 odst. 2 Zákona o oběhu peněz. V rámci tohoto správního deliktu je třeba posuzovat nebezpečnost tohoto jednání podle osob, které se ho dopustí. Lze se domnívat, že především bankovní instituce a směnárny požívají zvýšené důvěry ze strany společnosti, že peníze jimi vydávané jsou zcela jistě pravé. Jestliže by z jejich strany došlo k navrácení peněz do oběhu, aniž by bylo provedeno ověření pravosti, důvěra společnosti by byla mnohem více otřesena, nežli v případě ostatních povinných osob.

Nezanedbatelná je dále pozice ČNB coby zkušební instituce. Zákon o oběhu peněz zavádí povinnost přezkoušení technických zařízení, která zprostředkovávají dispozici s penězi. Tato zařízení jsou dvojího druhu, buď je při jejich použití možné zjistit totožnost předkladatele – anonymní zařízení,³⁵ anebo nikoli – neanonymní zařízení³⁶. Vzhledem k tomu, že jak anonymní tak neanonymní zařízení mohou peníze dále distribuovat, například vrácením nebo v rámci nové peněžní operace v podobě hotovostního výběru, je nutné, aby tato zařízení rozeznala eventuální padělků. Proces při odhalení takové mince nebo bankovky je pak závislý na tom, o jaké zařízení se jedná. Totožnost nezjišťující zařízení nemusí podezřelé peníze zadržovat, ale pouze

³³ Jako příklad je možné uvést opět případ dokumentovaný na PČR, OHK Ústí nad Labem čj. *PSV 10/HK-2006 v Litoměřicích, kdy P.Č. v nočních hodinách využil špatného osvětlení a hrubé nepozornosti řidiče taxislužby a za provedenou službu taxi tomuto řidiči jako platbu předal důkladně složenou kartičku s vyobrazením bankovky nominální hodnoty 1000,-Kč pocházející z komerčně vydaného reklamního kalendáře GeMoney bank. Řidič platbu převzal, předkladateli vrátil nazpět a padělek rozpoznal až potom, co P.Č. opustil vozidlo a odešel.* Informace získány na základě konzultace s Kpt. Kočovou,

³⁴ Fryšták, M., Problematika padělaných peněz v České republice, Trestní právo 12/2005, s. 21

³⁵ Jedná se o různé druhy veřejných automatů – nápojové, tabákové, parkovací atp.

³⁶ Jako příklad je možné uvést bankomaty umožňující vklad hotovosti, kde k identifikaci vkladatele dochází na základě vložené platební karty.

odmítnout jejich přijetí. Je totiž třeba připustit možnost, že zařízení může trpět určitou poruchou, v jejímž důsledku vložené peníze vyhodnotí jako padělané. Vzhledem k tomu, že konkrétní vklad nelze legitimně spojit s konkrétní osobou, nebylo by v případě neoprávněného zadržení možné poskytnout jí oprávněnou náhradu. Naproti tomu neanonymní zařízení identifikaci umožňují a není tedy důvod, aby v případě podezření bankovky nebo mince zadržela. Z uvedeného vyplývá, že zařízení musí být schopno případný padělek rozpoznat a zabránit jeho vydání třetí osobě. Jestliže provozovatel těchto technických zařízení nezajistí jejich přezkoušení, bude možné jej postihnout za spáchání správního deliktu podle § 30 odst. 1., Zákona o oběhu peněz.

Je-li nutné osvědčit technickou vybavenost výše zmíněných zařízení, je logické, že rovněž pracovníci již uvedeného okruhu osob, kteří pro tyto osoby přijímají a posléze dávají zpět do oběhu peníze, musí dosáhnout potřebné minimální úrovně znalostí v oblasti rozpoznávání pravých a nepravých peněz. Kurzy a potřebná osvědčení o absolvování kurzu zajišťuje opět Česká národní banka. Povinnost nechat proškolit odpovědný personál mají vyjmenované osoby, zejména pak úvěrové instituce, provozovatelé poštovních služeb, kasina a směnárny. Nově se tato povinnost zavádí i vůči osobám poskytujících zboží či služby, pokud současně umožňují zákazníkovi využít možnosti výběru hotovosti, např. službu cashback, protože tím dochází k nové distribuce peněz. Podobně jako výše uvedených případů, je správním deliktem, pokud povinná osoba nenechá své zaměstnance přijímající a vydávající peníze jejím jménem proškolit.

3.3 Mezinárodní vývoj legislativy v boji proti penězokazectví

Padělání bylo postihováno sice vždy přísně, ale různě. Legislativci padělání peněz někdy řadili mezi činy obecné kriminality, jinde mezi činy namířené proti státu. Skutečnost byla mnohdy taková, že v jedné zemi mohl padělatel vyrábět padělky sousední země bez obav, že bude stíhán. Právě to posunulo padělání na úroveň mezinárodního zločinu, ne vždy podle místní jurisdikce postižitelného. Teprve po zjištění velkých případů padělání s politickým podtextem bylo podnětem mezinárodního řešení této problematiky. Například v roce 1921 byla napadena československá měna maďarskou iredentou. K ní patřili militantní nacionalisté s cílem obnovit Maďarsko v rozloze bývalého Uherska, včetně dnešního Slovenska.

Padělatelská dílna profesora Guly Meszáróse začala tisknout ve velkém padělky bankovek v nominální hodnotě 500,- Kčs a v menší míře i 100,- Kčs.³⁷ Obě napadené hodnoty musely být urychleně nahrazeny lépe chráněnými. Cílem této skupiny padělatelů mělo být získání prostředků na financování ideového a ozbrojeného boje ve jménu národních práv a maximálně poškodit hospodářství nepřátelského státu, kterým pro ně nedávno vzniklé Československo nepochybně bylo. Je třeba dodat, že politickou falzifikací stát zničit v absolutní míře nelze, protože se vždy najde účinné protiopatření.³⁸

V roce 1927 vypracovala smíšená komise členů Společnosti národů v Ženevě za předsednictví zvoleného tehdejšího guvernéra Národní banky československé dr. Viléma Pospíšila návrh mezinárodní konference k dojednání úmluvy o potírání penězokazectví. Tato konference se konala v Ženevě v roce 1929 za účasti i řady z neelejských zemí společnosti národů, například i USA. Z iniciativy Československa se tehdy podařilo prosadit do znění úmluvy postih padělání cizích peněz jako vlastních, odmítnutí azylu zahraničnímu padělateli, neztotožnění padělání s pojmem politického trestného činu a také vzájemnou pomoc signatářů při pátrání a prevenci.

3.4 Vývoj legislativy na úseku ochrany národní měny v českých zemích

Ochranu měně poskytoval již rakouský trestní zákoník z roku 1852, který obsahoval přímo speciální ustanovení chránící mince před falšováním. Padělatele bylo rovněž možné postihovat podle obecného ustanovení o podvodu. Výrazné posílení ochrany peněz přinesl poté zákon č. 269/1919 Sb., o padělání peněz a cenných papírů. Tento zákon lze jednoznačně označit za dosti pokrokový, když jako jeden z prvních v § 12 stanovil, že „peníze a cenné papíry cizozemské rovnají se tuzemským“. Již zde zákonodárce rovněž učinil rozdíl mezi samotným paděláním a udáváním padělek, jimiž bylo placeno jako pravými. Je tedy evidentní, že tehdejší a současná právní úprava

³⁷ Více o působení Prof. Mezsáróse v Maďarsku např. Faragó, M., Banka zločinců: padělání peněz a revoluce v Maďarsku, Faragó, Brno, 1931

³⁸ Tak například v roce 1942 počala Bank of England vkládat do bankovek ochranné proužky v reakci na padělky vyráběné nacisty v koncentračním táboře Sachsenhausen. Pekárek, J., Poznáte padělek bankovky, Pragoeduca, Praha, 2000, s. 23

vykazuje značné podobnosti. Zákon pozbyl účinnosti zákonem č. 86/1950 Sb., trestní zákon, nicméně původní úprava byla víceméně převzata.

4 Prověřování a vyšetřování trestných činů proti měně v České republice

Prověřování a vyšetřování trestných činů v případech výskytu peněžokazectví náleží Policii České republiky resp. policejním orgánům příslušným k prověřování a vyšetřování trestných činů. Závazný pokyn policejního prezidenta č. 30/2009 a č. 150/2009 pak určuje speciální útvar s celorepublikovou příslušností - Útvar pro odhalování organizovaného zločinu služby kriminální policie a vyšetřování (dále jen „ÚOOZ“), jako útvar specializovaný ve vztahu k peněžokazectví, kdy jeden z jeho odborů plní zvláštní úkoly – národní ústředny ve smyslu čl. 12 Úmluvy o potírání peněžokazectví, (Národní centrála). Zjednodušeně řečeno je tento speciální útvar garantem metodiky prověřování a vyšetřování trestných činů z oblasti peněžokazectví, kde svojí odbornou metodickou činností usměrňuje činnost jednotlivých policejních orgánů zabývajících se prověřováním a vyšetřováním trestné činnosti na úseku padělání měny. V případech, kde trestná činnost v oblasti padělání přesahuje hranice ČR (mezinárodní prvek) a v případě výskytu padělků vysoké zdařilosti, či cizí měny, zejména pak evropské měny Euro a amerického dolaru, provádí prověřování i vyšetřování vlastními kapacitami. Dále úzce spolupracuje se specializovaným odborem České národní banky, státní zkušebnou platidel, se kterou sdílí část její on-line databáze zjištěných padělků, kterou pak jeho prostřednictvím využívají příslušné policejní orgány.

Policejní praxe však ukazuje, že z kapacitních důvodů se ÚOOZ prakticky věnuje pouze nejvýznamnějším případům padělání a největší zátěž tak zůstává na policejních orgánech jednotlivých Krajských, Obvodních či Městských ředitelstvích Policie ČR, což ve svém důsledku přináší řadu problémů ve zpracovávání nápadu této trestné činnosti a způsobu vedení vlastního trestního řízení zejména pak v případech, kde trestná činnost přesahuje teritoriální možnosti příslušných policejních orgánů.³⁹

³⁹ Kapitola 5 vznikla na základě informací poskytnutých vrchním inspektorem Kpt. Bc. Šárkou Kočovou, Služba kriminální policie a vyšetřování, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje a státní zástupkyní JUDr. Ivetou Bollovou, Krajské státní zastupitelství Ústí nad Labem

4.1 Prověřování podle § 158 odst. 1, 3 Trestního řádu

Postup podle § 158 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním právu soudním ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Trestní řád“ nebo „TŘ“) nastává tehdy, je-li podezřelá bankovka nebo mince zadržena neprodleně při vlastním předávání. V této fázi je pro policejní orgán nejdůležitější zajištění co nejvíce relevantních informací vztahujících se k předkladateli, jeho chování a zajištění dalších důkazních materiálů. Podezřelou bankovku nebo minci pak procesně zajistí a po provedení případných dalších, pro věc nezbytných, úkonů, podezřelou bankovku nebo minci zašle do České národní banky – zkušebny platidel a zároveň zpracuje a odešle hlášení na Národní centrálu proti penězokazectví, kterou je Odbor padělání ÚOOZ. Relevantní informací, jejíž výsledek opravňuje postup podle § 158 odst. 3 TŘ, tedy zahájení úkonů v trestním řízení, je vyhotovení odborného vyjádření ČNB. V tomto odborném vyjádření ČNB jednoznačně stanovuje, že jde skutečně o padělek a zařazuje jej do příslušného stupně zdařilosti. V mimořádných situacích může o padělků předběžně rozhodnout i příslušný policista vlastníci k tomuto účelu speciální oprávnění. Konečné stanovisko však musí stejně vyslovit ve svém odborném vyjádření ČNB. U takto zjištěných případů existuje velké procento objasnenosti, neboť v případě zadrženého předkladatele na místě může jít o přímého či nepřímého pachatele, nebo je možné zajistit včas kvalitní kriminalistické stopy a důkazy, které k odhalení pachatele mohou vést.

Ve většině případů je však orgán policie informován o výskytu podezřelé bankovky jiným způsobem, například prostřednictvím písemného hlášení komerčních společností zabývajících se odvozem tržeb nebo bankovních institucí, které podezřelé peníze svou aktivitou zjistili a sami zaslali do ČNB, anebo orgán PČR obdrží namísto hlášení přímo odborné vyjádření z České národní banky. Ve všech těchto případech je hlášení výrazně, mnohdy až o týdny, zpožděné. Za těchto okolností je práce policejního orgánu značně ztížena, neboť často nelze ani zjistit konkrétní místo udání padělku. Hlášení jsou navíc nezřídka neúplná pouze informativní. I v těchto případech orgán policie postupuje standardním způsobem, který je popsán shora. Možnost odhalení pachatele u takto zjištěných padělků je však z důvodu praktické nemožnosti získání konkrétního poznatku výrazně omezena.

4.2 Vyšetřování podle § 160 Trestního řádu

Vyšetřování respektive trestní stíhání osob v trestných věcech proti měně probíhá v rámci PČR standardním způsobem jako u ostatních trestných činů. Pouze v případech, kde má být ztotožňováno větší množství různých padělků v návaznosti na ztotožnění padělatelského náčiní a zjištění tzv. padělatelské dílny, hraje velkou a nezastupitelnou roli znalecké zkoumání. V běžných případech zcela postačuje odborné vyjádření ČNB k předmětnému padělku, ale u složitějších případů dokazování toto vyjádření nepostačuje a je nutné jednotlivé padělky prokazovat znaleckým zkoumáním. Znalecké zkoumání provádí soudní znalec většinou z oboru grafologie, písmaznalství a kriminalistika, který zkoumá podstatu zadržovaných padělků, hledá jejich vzájemnou shodu různými fyzikálními i chemickými metodami, porovnává je společně s dalšími zajištěnými důkazy za účelem faktického zjištění, zda se v daném případě jedná o padělky vyrobené ve stejné padělatelské dílně. Stanovený závěr znalce je v tomto případě velice významný a jedinečný, neboť jen tímto způsobem může dojít k objasnění velkého počtu zajištěných padělků například v rámci celé ČR.⁴⁰

⁴⁰ Například případ zpracovávaný KŘ OHK Ústí nad Labem čj. KRPU 25815-45/TČ-2009-040081, který dosud není soudně pravomocně ukončen. *J.A. byla podezřelá z udávání několika padělků bankovek nominální hodnoty 500,- 1000,- a 5000,- Kč označených ČNB stupněm 3, které se vyskytly v okr. Děčín a Ústí nad Labem. Policejním orgánem jí bylo sděleno obvinění z trestného činu padělání a pozměňování peněz podle § 233 odst 2 alinea 2 tr. Zákona. Následně bylo při jejím zadržení zajištěno dalších několik padělků zmiňovaných nominálních hodnot a dále kaučukový odlitek s vyobrazením vodoznaku. Na základě odborného vyjádření ČNB bylo potvrzeno, že jde o padělky a bylo taktéž sděleno, že by tyto padělky mohly mít souvislost s dalšími, již dříve zadržnými padělky v okolí Liberce, České Lípy a Ústí nad Labem. Na základě těchto informací byly veškeré padělky soustředěny a společně s dalšími relevantními důkazy byly zaslány soudnímu znalci z oboru kriminalistika a písmaznalství – odvětví pravost platidel a cenin. Výsledkem tohoto znaleckého zkoumání pak bylo zdokumentování a ztotožnění celkem 516 ks. padělků zhotovených totožným způsobem, čímž jednoznačně došlo ke ztotožnění tzv. padělatelské dílny a objasnění tak velkého počtu nápadu padělků. J.A. pak policejní orgán změnil právní kvalifikaci na tr. č. padělání a pozměňování peněz podle § 233 odst. 2 al. 1 tr. zákona, když se podařilo prokázat skutečnost, že J.A. není „pouhým šířitelem“ padělaných bankovek, ale že je skutečným výrobcem. Tento případ jednoznačně poukazuje na jedinečnost znaleckého zkoumání, které nejen že zdokumentovalo velkou řadu případů výskytu padělků, které by jinak zdanlivě se sebou nemusely souviset, ale tím, že došlo k zadržení skutečného padělatele, byla eliminována i možnost v pokračování trestné činnosti J.A.; Informace poskytnuty vrchním inspektorem Kpt. Bc. Šárkou Kočovou, Služba kriminální policie a vyšetřování, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje*

4.3 Zvláštnosti prověřování trestné činnosti v oblasti padělání měny

Z hlediska trestně právního pohledu pak v této oblasti existují prakticky dva právní názory pro základní dokumentaci nápadu těchto trestních věcí a zahájení vlastního trestního řízení v případech s dosud nezjištěným pachatelem.

4.4 Trestní řízení vedené podle padělatelské dílny

Tento způsob vedení trestního řízení je zaměřen jednoznačně na způsob jednání hlavního pachatele - padělatele a jeho padělatelské dílny. Vychází z analýz a odborných vyjádření České národní banky. Je-li tedy zadrženo několik padělků měny stejného typu a charakteristiky, jde vždy o jeden trestný čin případně dílčí skutek jednoho trestného činu. V daném případě je pak zahájeno jediné trestní řízení a dílčí skutky (nápady dalších padělků shodného typu a charakteristiky) jsou tzv. podřazovány pod již probíhající trestní řízení. Výhodou tohoto způsobu prověřování je zejména analytická přehlednost zjištěných padělků, což vede, nebo v budoucnu může vést k využívání vhodnější taktiky v boji proti této trestné činnosti. Zároveň tato metoda vede ke kvalitnějšímu využívání dostupných operativních prostředků a v případě dopadení pachatele nepochybně i ke zrychlení vlastního trestního řízení, neboť jednotlivé dílčí skutky jsou již soustředěny v jediném trestním spisu. Na druhou stranu nutno podotknout, že takovýto způsob dokumentace zároveň nese určité vyšší nároky na personální oblast a organizaci práce na jednotlivých útvarech Policie ČR, kde je třeba vzniku speciálních pracovních týmů koordinujících činnost jednotlivých základních útvarů a činnost těchto týmů musí být velice úzce koordinována z příslušným útvarem České národní banky, neboť právě z ČNB vycházejí odborná vyjádření, která stanovují nejen stupně nebezpečnosti padělku, ale jednotlivé padělky označují pořadovým číslem typem a příslušnou charakteristikou, čímž je do jisté míry charakterizována a určována tzv. padělatelská dílna.

4.5 Trestní řízení vedené podle běžného nápadu padělků

Tento způsob pak vychází odlišně od posuzování z hlediska padělatelské dílny, neboť každý vyskytnuvší se padělek v daném teritoriu je posouzen jako jeden samostatný trestný čin, pro který je pak vedeno samostatné trestní řízení. Teprve až v případě, zjištění konkrétního pachatele – padělatele, jsou dle trestního řádu spojovány jednotlivé, do té doby samostatně vedené trestní věci. Tento způsob vedení trestního řízení tak není

zatížen nutností zřizování specializovaných týmů neboť ve své podstatě nevyžaduje tak úzkou specializaci a vzájemnou provázanost. Tento způsob zpracování nápadu je však administrativně velice náročný, neboť na každý zjištěný padělek je veden jeden konkrétní spis.

Mají-li se zhodnotit kvalitativní ukazatele shora zmíněných metod prověřování této trestné činnosti, jeví se jako vhodnější dozajista metoda řazení jednotlivých nápadů padělků podle padělatelské dílny, neboť je ve svém důsledku pro vlastní objasněnost daleko efektivnější než ještě často používaná metoda řazení padělků podle běžného nápadu. Jako příklad může posloužit případ uvedený shora u obviněné J.A. Metodika tzv. podřazování padělků podle vycházející z padělatelské dílny začala být aplikována od roku 2002 na základě několika provedených jednání mezi Odborem hospodářské kriminality PČR Správy Severočeského kraje a Krajským státním zastupitelstvím Ústí nad Labem. Na základě zlepšujících se výsledků objasněnosti v odhalování pachatelů a na stále se zvyšující rafinovanost a organizovanost pachatelů této trestné činnosti se postupně stále rozšiřuje na další teritoria České republiky. Doposud však tato metoda není metodou centrální a to z důvodu absence právní shody a ochoty jednotlivých státních zastupitelství, které jsou garantem trestního řízení.

5 Trestná činnost padělání a pozměňování peněz z kriminologického pohledu

5.1 Fenomenologie padělání a pozměňování peněz

Problematika padělatelství je pro trestněprávní účely zařazena do skupiny hospodářských trestných činů. Nicméně je třeba se zamyslet nad korektností této systematiky, protože z různých definic hospodářské kriminality předmětný trestný čin poněkud vyčnívá.

Zdánlivě nejsnadnější způsob, jakým vymezit hospodářskou kriminalitu, se jeví sestavit soubor jednotlivých skutkových podstat obsažených v Hlavě VI. Trestního zákoníku. Toto ryze normativní pojetí je však poměrně nestabilní, protože jakékoli uspořádání trestných činů uvnitř zákonné normy závisí výhradně na vůli zákonodárce, to znamená, že ji může dle své libosti kdykoli měnit. Tyto zásahy do systematiky se může projevit také samotným pořadím jednotlivých skupin trestných činů. Vždyť právě hospodářské trestné činy byly minulým režimem považovány za jedny z těch velmi nebezpečných.⁴¹ Tím, že v rámci systematiky trestněprávních norem nedošlo až do přijetí zákona Trestního zákoníku k prakticky žádnému posunu, lze se domnívat, že si trestné činy obsažené tehdy v Hlavě II zachovaly punc „chování poškozující majetek socialistického státu a jeho zájmů“.⁴² Hospodářská kriminalita však již nenapadá pouze stát, jeho instituce a zřízení, ale působí především na soukromé subjekty. Hospodářské delikty působící proti státu a jeho zřízení by bylo lze v současnosti nalézt zejména v díle 2. Hlavy VI., tedy trestných činů daňových.

V souvislosti s vymezením hospodářské kriminality je úzce spjata i pojetí typického pachatele. Hospodářská kriminalita byla ve svém počátku označena jako kriminalita tzv. „bílých límečků“. Tato teorie se pokusila charakterizovat nejčastějšího pachatele, jako osobu zastávající vysoké pracovní zařazení, která v rámci této své činnosti zneužívá svého postavení využívajíc důvěry, kterou požívá.⁴³ Ačkoli se tato terminologie ustálila

⁴¹ Kratochvíl, V., Löff, M., Hospodářské trestní právo a trestní odpovědnost právnických osob, Masarykova univerzita v Brně, Brno, 2003, s. 202

⁴² Kadeřábková D., Hospodářská trestná činnost a její projevy, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1999; s 6

⁴³ Zapletal J. a kol.: Kriminologie, díl II Zvláštní část, Praha, Policejní akademie ČR 1996, s. 107

a stala se často používanou, pro trestný čin padělání a pozměňování peněz nemá, jak se domnívám, patřičně opodstatněný význam, což však, v závislosti na překladu, není v rozporu s definicí kriminality „bílých límečků“, tak jak byla vymezena ze strany OSN.⁴⁴ Typičtí padělatelé peněz nejsou zcela určitě osoby z tzv. vyšší společnosti, spíše naopak. Trestná činnost padělání totiž nevyžaduje speciální znalosti, ani zvláštního společenského nebo pracovního postavení. Za jediný požadavek na padělatele je možné označit pouze přístup k patřičné technice a znalost jejího ovládnutí, což vzhledem k současné gramotnosti v oblasti informačních technologií a jejich kvalitativní úrovni již na základním stupni okruh eventuálních padělatelů podstatně rozšiřuje.

Za shodný znak s dalšími hospodářskými trestnými činy je možné označit vysokou míru latence. To je v zásadě způsobeno skutečností, že společnost obecně nepovažuje tento druh kriminality za příliš nebezpečný, především ve srovnání s násilnou kriminalitou. Další důvod spatřuji v neochotě veřejnosti obecně výrazně spolupracovat s orgány Policie ČR. Tato skutečnost je dále posílena tím, že padělané peníze jsou zabírány bez náhrady. Osoba, která obdrží bankovky nebo mince, které až později identifikuje jako padělané, tak utrpí finanční újmu v každém případě, a je proto možné, že další časová ztráta vzniklá jednáním s policejními a dalšími orgány, negativně ovlivní zodpovědný postoj příjemce padělku k jeho odevzdání.

Ačkoli z výše uvedeného vyplývá můj nesouhlas s jednoznačným podřazením padělání peněz pod pojem hospodářské kriminality, rád bych zmínil skutečnost, že někteří kriminologové chápou tuto trestnou činnost jako součást užší skupiny v rámci hospodářské kriminality, totiž kriminality finanční. Avšak i ohledně této problematiky existují mezi jednotlivými kriminology protiřečící si rozpory. Jednak se uvádí, že trestné činy proti měně tuto systematiku dodržují.⁴⁵ Budeme-li ale vycházet z finanční kriminality jako „úmyslné protiprávní činnosti proti majetku páchané

⁴⁴ Definice kriminality „bílých límečků“ dle OSN: „White collar crime is defined as non-violent crime for financial gain committed by means of deception. It includes fraud, forgery and embezzlement.“ Je vhodné se zmínit o terminologickém významu pojmu „forgery“, což je pojem přeložitelný obecně jako padělání, nicméně v případě padělání peněz se užívá spíše pojmu „counterfeiting“. Osoba, která padělá peníze je v anglickém jazyce přímo označována jako „counterfeiter“, nikoli „forger“. Macmillan English Dictionary for advanced learners, Bloomsbury Publishing Plc, 2002, s. 554

⁴⁵ Kadeřábková, D.: Hospodářská trestná činnost a její projevy, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1999, s. 4

v souvislosti s podnikáním finančně investičním a směřující proti němu⁴⁶, tak tuto možnost fakticky vyloučíme, neboť padělání peněz samo o sobě není činností přímo související s podnikáním.

Jednotliví kriminologové si proto často pro své vlastní účely vytvářejí vymezení platné pro konkrétní úkol. Teoreticky je možné tyto přístupy členit jako trestněprávní, kriminalistické a kriminologické.⁴⁷ Z tohoto úhlu pohledu se pro mne jeví jako nejužitečnější definice hospodářské kriminality „soubor deliktů, jimž je společné to, že zneužitím důvěry nezbytné pro fungování hospodářského života poškozují nebo ohrožují hospodářský pořádek a způsobují škody.“⁴⁸

Lze tedy shrnout, že hospodářská kriminalita je velmi různorodá, a proto by se jako praktické mohlo jevit její možné důslednější členění, alespoň po kriminologické i kriminalistické stránce, tak jak je to v současnosti provedeno v Hlavě VI. Trestního zákoníku. Jisté separační tendence lze pozorovat například u daňové kriminality.⁴⁹ K podobnému vymezení se však v případě měnové kriminality prozatím nedochází⁵⁰, a proto je nezbytné na ní stále pohlížet jako na základní a nedílnou součást hospodářské kriminality, její případné podřazení do finanční nebo ekonomické kriminality však nepovažuji za správné.

5.2 Kriminogenní faktory

Kriminogenní faktory lze v podstatě označit jako výsledky či výstupy kriminologických teoretických směrů usilujících o zodpovězení základní otázky, proč vlastně ke kriminálnímu jednání dochází. Kriminogenní faktory označované též jako rizikové činitele jsou právě ony konkrétní příčiny. V poněkud širším pojetí je tedy můžeme označit za „příčiny nebo podmínky, které vyvolávají, usnadňují nebo podporují páchaní

⁴⁶ Scheinost, M.: Výzkum ekonomické kriminality, Praha Institut pro kriminologie a sociální prevenci 2004, s. 9

⁴⁷ Chmelík, J., Hájek, P., Nečas, S., Úvod do hospodářské kriminality, Aleš Čeněk, Plzeň, s. 10

⁴⁸ Konrád, Z. a kol. : Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů, Praha, PAČR 1995

⁴⁹ Např. Prouza, D., Daňová kriminalita, Justiční akademie ČR, Stráž pod Ralskem, 2005, s. 88

⁵⁰ Kriminalita proti měně stojí dle mého názoru v porovnání s dalšími trestnými činy v rámci hospodářské kriminality poněkud stranou zájmu kriminologů i kriminalistů, kteří se například padělání peněz věnují jen okrajově právě v rámci výzkumů hospodářské kriminality, nicméně netvoří samostatný předmět jejich výzkumu.

trestných činů⁵¹. Je však nutno zdůraznit, že ani jeden z faktorů nepůsobí zcela samostatně a jediný z nich nelze označit jako absolutní. Rovněž nelze definitivně stanovit premisu, že při několika navzájem působících faktorech se jedinec automaticky dopustí nějakého nežádoucího ne-li přímo kriminálního jednání. Zjednodušeně řečeno, ne každý, kdo má možnost a určité k tomu uzpůsobené vlastnosti, je pachatelem trestného činu, resp. jiného nežádoucího jednání. Obecně je však možné říci, že právě kriminologické faktory výrazně ovlivňují jednání pachatele. Odhalení a co nejpřesnější popsání konkrétních rizikových činitelů pro jednotlivé druhy trestných činů, resp. jejich skupiny slouží následně jako výchozí bod pro snahy vedoucí k jejich eliminaci, a tím k omezování kriminálního jednání.

Výzkum kriminogenních faktorů se děje skrze longitudinální výzkumné studie sledující průběh dospívání vybraných osob.⁵² Tato metoda umožňuje přesnější srovnání jednotlivých zkoumaných osob nebo jejich skupin z hlediska jejich chování a vyvodit z toho poté patřičné závěry shrnující důvody eventuálního jednání vybočujícího od všeobecně přijímaného normálu. Výsledkem je pak stanovení jednotlivých rizikových činitelů.

Kriminogenní faktory je možné členit na základě různých kritérií, nejběžněji na obecné, zvláštní a specifické v závislosti na tom, který stupeň kriminality postihují, zdali celek, homogennější skupinu trestných činů, anebo pouze příčiny konkrétního trestného činu. Vzhledem k mnou zvolenému postupu je třeba zmínit rovněž členění na faktory subjektivní, vnitřní, mající svůj původ v osobě jednotlivce, tj. fyzické a psychické vlastnosti, a objektivní, které pocházejí a působí zvnějšku, čili vliv sociálního prostředí v podobě různě širokých společenských skupin (rodina, škola, zaměstnání, celospolečenské prostředí).

5.2.1 Subjektivní kriminogenní faktory

Subjektivní faktory vychází z jedince samého, z jeho osobnosti a individuality. Jedná se především takové faktory, na něž upozornily biologické či psychologické teorie zkoumající kriminalitu. Dle některých kriminologických výzkumů patří

⁵¹ Zapletal J.: Kriminologie Díl I. Obecná část, Praha, Policejní akademie ČR 1998, s. 47

⁵² Blatníková, Š., Netík, K., Predikce vývoje pachatele, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2008, s. 12

k nejrizikovějším faktorům nízká inteligence, nedostatečná empatie a impulsivita.⁵³ Obecně se dle mého názoru týkají faktory na úrovni osobnosti toliko spíše násilné, případně majetkové kriminality. Jejich aplikace na trestné činy souvisejících s paděláním či pozměňováním peněz je proto spíše okrajová, přesto ty nejvýznamnější pokusím na danou problematiku aplikovat.

a) nízká inteligence

Jsou-li rozumové vlastnosti jedince na nízké úrovni, lze o tomto nedostatku hovořit jako o jednom z možných faktorů, které následně mohou přispět k možnému kriminálnímu chování. Je možné usuzovat, že jedinec, jehož inteligence nedosahuje úrovně potřebné k řešení běžných problémů, resp. chápání základních společenských hodnot a vazeb. Z toho lze následně usuzovat, že tito jedinci si poté neuvědomují následky svého jednání.

S nízkou inteligencí úzce souvisí školní selhání, které může mít negativní následky spojené se sociálním vyloučením z kolektivu vrstevníků, vystavení výsměchu a následně špatné pracovní zařazení, nedostatečné ekonomické docenění atp. Osobně však spíše chápu školní selhání jako faktor, který nepůsobí přímo sám o sobě, ale spíše jako okolnost, která přímé kriminogenní faktory vyvolává.

Může se zdát, že na oblast padělatelství peněz nemá nízká inteligence přílišný vliv, neboť samotné padělání vyžaduje určitou úroveň organizace a znalostí. Nicméně jak jsem uvedl výše, tak existuje pět stupňů kvality padělků, přičemž pro výrobu padělku stupně 4 nebo 5 žádných zvláštních dovedností a vědomostí zapotřebí není. Mnohem více se však jako kriminogenní faktor může nedostatečný stupeň inteligence projevit při udávání padělaných peněz, neboť neumožňuje pachateli dostatečně dohlédnout svých činů. Mnohem nebezpečnější se mi však jeví možnost, kdy pachatel osoby s touto slabinou vyhledává a následně jí využívá. Buď může takovou osobu snáze přimět ke spolupráci, to znamená přesvědčit ji, aby padělky udávala. Uvážíme-li, že tito lidé působí vůči svému okolí svým způsobem bezelstně, narušují tím částečně

⁵³ Blatníková, Š., Netík, K., Predikce vývoje pachatele, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2008, s. 17

ostrážitost a udání padělku je pro ně možná snazší. Dalším důvodem pro pachatele, aby vyhledával právě takovéto jedince, je že oni sami nekladou na kontrolu přijímaných peněz důraz, anebo si v některých případech vůbec nepřipouští možnost oklamání.

b) Nedostatečná míra empatie

Postrádá-li jedinec schopnost vcítění se, anebo pohybuje-li se intenzita této vlastnosti na příliš nízké úrovni, lze doložit, že u takové osoby hrozí zvýšené riziko možného kriminálního, zejména potom agresivně kriminálního, jednání.⁵⁴ Běžně empatie brání určitému chování, když přenáší možné prožitky z jedné osoby na druhou, tedy když se jedna osoba vžívá do role osoby druhé.

Z hlediska padělatelství je však otázkou, zdali empatie hraje nějakou významnější roli. Při samotné činnosti padělání lze soudit, že nikoli, protože pachatel touto činností prozatím nepůsobí žádnou škodu, pouze vyvolává možnost ohrožení, a není tedy s kým své chování porovnávat. Jiná situace však nastává v případě, kdy už pachatel peníze udává, protože osoba padělky přijímající je potenciálním poškozeným. Za těchto okolností je možné zvažovat význam empatického smýšlení pachatele, který by za předpokladu uvědomění si této okolnosti mohl svůj úmysl přehodnotit.

c) Impulzivní chování

Za jeden z nejvýznamnějších činitelů působících na existenci kriminality je možné označit impulzivitu. Hlavním problémem, který se v souvislosti s impulzivitou objevuje, je, že není možné ji vždy a přesně predikovat⁵⁵. Obecně ji lze sice vyzorovat dle vnějšího, avšak stále konformního, jednání, nicméně svého kritického bodu dosáhne za předpokladu, že nastanou určité prahové situace. Jedinec s nevyvinutou schopností autoregulace se v takovém případě může uvést do stavu, který neodpovídá jeho inteligenčním a sociálním vlastnostem. Systém hodnot je v takovém případě zastřen nutností okamžitého vymanění se z této prahové situace za použití jakýchkoli prostředků. U různých osob se samozřejmě míra sebeovládání různě, a proto každý

⁵⁴ Tuto skutečnost doložili např. Jolliffeová a Farrington srovnáním 35 provedených studií s oficiálními záznamy o delikventním, resp. kriminálním chování.

⁵⁵ Například egocentrické vystupování, převládání nonverbální komunikace, silná permanentní nervozita atp.

jedinec volí jinou škálu prostředků v různých kombinacích a intenzitách. V kontextu padělání peněz a v rámci těchto biologicky laděných kriminogenních faktorů označil impulzivitu za možná nejvýraznější. Trestný čin padělání podle § 233 sice již ze své podstaty vyžaduje plánování, a tudíž zde impulzivita nehraje přílišnou roli. Naproti tomu udávání padělků se již vyskytuje často u osob, které jednájí pod určitým psychickým tlakem (například ve snaze přenést, resp. eliminovat možnou škodu ze zabavení padělku na jinou osobu, zvláště jedná-li se škodu pro pachatele výraznou). V těchto případech mnohdy záleží na psychické vyrovnanosti a schopnosti důsledně si uvědomit možné budoucí následky.

5.2.2 Objektívni kriminogenni faktory

Jedná se o takové faktory, které na jedince působí z jeho okolí. Jedná se o faktory sociální pocházející z jeho rodiny, ze školy, komunity či širšího celospolečenského měřítka.

a) Rizikové faktory v rodinném zázemí

Vliv rodinného prostředí na utváření osobnosti člověka je zcela určitě nezanedbatelný. Pomineme-li určité individuální predispozice dané vrozenými vlastnostmi, případně i poruchami, lze jednoznačně říci, že rodina je výchozí a primární institucí, jejíž hodnotový systém jedinec přebírá. Z toho tedy vyplývá, že sociálně dysfunkční rodiny mají silně negativní vliv na děti v těchto rodinách vyrůstající.⁵⁶ Rizikovým činitelem tak může být nejenom již existující kriminalita uvnitř rodiny, ale například také velmi početná rodina či nevhodně zvolená technika výchovy dětí.

b) Rizikové faktory na úrovni komunity

Sociální působení na jedince započíná v rodině. Se zvyšujícím se věkem ovšem roste význam vlivu prostředí stojícím mimo rodinu. Patrně nejvýznamnější jsou v tomto případě různá školská zařízení, protože doba, kterou člověk během života

⁵⁶ Podle výzkumu McCordové v Bostnu a Robinové v St. Louis je známo, že antisociální rodiče mají tendenci mít delikventní antisociální děti. Také v rámci Cambridgeské studii bylo zjištěno, že odsouzení otce, matky, nebo sourozence predikovalo odsouzení syna. (Například 63% chlapců, kteří měli odsouzeného otce, byli také později odsouzeni ve srovnání s 30% zbytku). (Blatníková Š., Predikce vývoje pachatele, Praha, IKSP 2008, s. 25)

stráví ve škole, je značná. Navíc se jedná o dobu, kdy se osobnost člověka formuje, a školy tak mají jedinečnou příležitost pozitivně, bohužel nutno přiznat, že též i negativně, sociální vývoj u dospívající mládeže.

Vzhledem k tomu, že ve školách se soustředí velké množství lidí různých společenských a sociálních vrstev, je zcela logické, že zde musí docházet ke vzájemným kolizím mezi zájmy jednotlivých skupin, což v konečném důsledku může vést až k takovým nežádoucím jevům, jako je šikana. U oběti může vyvolávat například touhy po pomstě, která bude tak silná, že v závislosti na její osobnosti naruší stanovené mantinely chování, a tato bude o její dosažení usilovat všemi možnými, tedy i kriminálními, prostředky.

Průvodním jevem, který provází proces vzdělávání, je školní selhání. Jak jsem uvedl výše, je to skutečnost způsobilá vytlačovat jedince z okruhu vrstevníků, když se například stává cílem posměchu. Nastává podobný problém jako v případě šikany, ostatně veřejně projevovaný neustálý výsměch lze považovat za psychickou šikanu, kdy oběť ve snaze vymanit se z tohoto prostředí zvolí společensky nežádoucí řešení.

Nedostatečné školní výsledky se posléze hlouběji projevují v budoucím životě je nesnadnější uplatnění na trhu práce a s tím spojené neuspokojivé ekonomické podmínky. Je samozřejmé, že tíže hospodářské situace ve společnosti nespočívá pouze na jednotlivci. Ekonomika je ovlivněna politikou státu, který do ní zasahuje nastavením daňového, sociálního, zdravotního aj. systému. Je úkolem čelních představitelů státu vyvážit povinnosti v podobě daní s tím, co je z veřejného rozpočtu poskytováno, typicky důchody a různé druhy dávek. Silné daňové zatížení a naopak nízká míra poskytovaných protislužeb logicky povede k disharmonii. Poklesne-li životní úroveň pod určitou mez, jsou někteří jedinci v podstatě dotlačeni k tomu, aby situaci řešili společensky nepřijatelným jednáním. Je třeba zdůraznit, že zvláště hospodářská situace rodin přitom hraje velmi podstatnou roli pro jejich bezproblémové fungování.

Je zcela evidentní, že shora popisované kriminogenní faktory se navzájem propojují a jeden faktor zesiluje, případně zeslabuje faktor jiný. Jejich vzájemná provázanost pak vytváří podmínky pro vznik jakékoliv trestné činnosti. Výše nastíněné kriminogenní faktory tedy zcela jistě ovlivňují kriminalitu ve své podstatě. Ačkoliv teorie vývoje

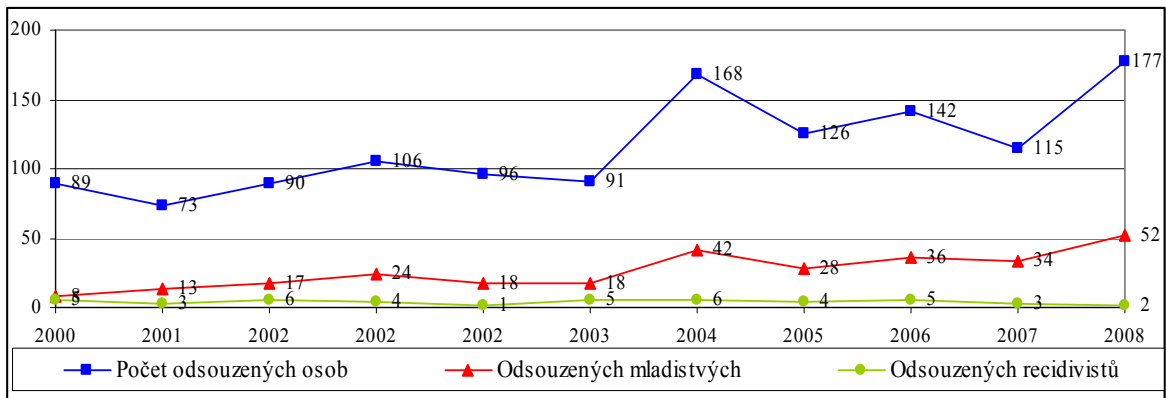
páchání trestné činnosti je a vždycky bude ve svých závěrech velice spekulativní, je tato teorie ze společenského hlediska zcela nezbytným stavebním kamenem pro stanovení správné prevence.

5.3 Osobnost pachatele

Jak jsem již zmínil výše, podat přesnou a jasnou charakteristiku osoby pachatele trestného činu padělání a pozměňování peněz není v současnosti dost dobře možné. Jestliže nebudeme brát zřetel na padělání mincí, jehož výskyt je však minimální, nevyžaduje padělání bankovek speciálních vlastností pachatele, neodlišuje se ani jinak svým zjevem, a tudíž lze shrnout, že pachatelem může být prakticky kdokoli. I tato skutečnost mne utvrzuje v názoru, že hodnocení trestného činu padělání a pozměňování peněz jako součást ryze hospodářské kriminality, se mi nejeví jako absolutně správné.

Za výjimečnost oproti průměru je možné pokládat relativně vysoký poměr mladistvých na celkovém počtu odsouzených pachatelů, který v roce 2010 dosáhl bezmála 30 %. Jak lze vysledovat z grafu č. 1, tak počet mladistvých pachatelů pomalu, avšak víceméně stabilně roste. Tuto skutečnost si osobně vykládám jako jistou dávku absence vědomí o existenci tohoto činu, resp. jeho parametrech mezi mládeží. Vlastnictví „obyčejných“ tiskáren, které jsou dnes již běžným vybavením domácností svým způsobem svádí mládež k vyzkoušení možnosti vlastního tisku hotovosti. Mladiství si přitom mnohdy ani neuvědomují, jak závažného skutku se svým jednáním dopouštějí. Svým způsobem ve svém jednání spatřují druh „heroického“ chování, kterým způsobují v podstatě nepatrnou škodu, a jde tak v jejich pojetí o hru, plnění sázky či podobně. Při udávání drobnějších bankovek si jakoukoli trestní odpovědnost mnohdy ani nepřipouštějí. Primárním cílem však i v případě mladistvých zůstává vidina zisku.⁵⁷

⁵⁷ Konzultováno s JUDr. Ivetou Bollovou, Krajské státní zastupitelství v Ústí nad Labem

Graf č. 1 – Počty odsouzených pachatelů za tč. padělání a pozměňování peněz dle § 140 z. 140/1961 Sb., resp. § 233 z. č. 40/2009 Sb.⁵⁸

⁵⁸ Data v grafu odpovídají statistickým ročenkám podle údajů soudů. Statistické ročenky za roky 2000 - 2009 dostupné na <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>, stránka navštívena dne 21. února 2012; statistická ročenka za rok 2010 dostupná na <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html;jsessionid=0ffc8c1175b9350eff2b3545d47e>, stránka navštívena dne 21. února 2012.

6 Prevence kriminality

Prevenci kriminality lze vymezit jako „veškeré aktivity směřující k předcházení páchaní trestných činů, k snižování jejich výskytu cestou zamezení páchaní nebo neutralizací příčin a podmínek vzniku trestných činů“⁵⁹ Tuto činnost je pak možné dle různých hledisek členit, nevýznamnější se však jeví rozlišování prevence na prevenci primární, sekundární a terciální⁶⁰, a to na základě okruhu osob, vůči nimž má působit, a dále po obsahové stránce na sociální, situační a individuální.

6.1 Sociální prevence

Sociální prevence působí nejčasněji vůči všem, případně větším a předem nestanoveným skupinám obyvatelstva. Účelem je vytvořit vhodné podmínky pro vývoj a seberealizaci jednotlivých členů společnosti. Vychází tedy, zjednodušeně řečeno, z teze, že naplní-li lidé své potřeby, nebudou mít důvod dopouštět se kriminálního jednání. Bylo by bohužel naivní chápat tuto myšlenku absolutně, nicméně snižování sociální napětí a naopak zvyšování společenské spokojenosti má zcela určitě svou pozitivní odezvu. Provádí se skrze koncepce sociální politiky státu jako je například zdravotnictví, zaměstnanost, důchody, školství a další. Nastavením vhodných parametrů v rámci jednotlivých rezortů je možné ovlivnit sociální postavení nejen jedinců, ale samozřejmě i rodin a případně též širších skupin obyvatelstva. Tak například snížení podpory v nezaměstnanosti může vést jednak k nárůstu kriminality v důsledku ekonomického nedostatku jednotlivých lidí, tak ale i k narušení vazeb uvnitř rodin včetně jejich základních hodnot. Tyto nežádoucí vlivy se pak mohou negativně odrazit u dětí a mládeže. Z uvedeného však vyplývá, že sociální prevence se primárně nezaměřuje na ovlivnění kriminality, to představuje až její druhotný výsledek, který může i nemusí být její realizací sledován. Ze své povahy je sociální prevence prováděna nejdříve v rámci prevence primární, protože se odvíjí od politiky státu, nicméně se může

⁵⁹ Zapletal, J. a kol., Prevence kriminality, Policejní akademie ČR, Praha, 2005, s. 8

⁶⁰ Toto členění není absolutní, někteří kriminologové existenci sekundární prevence vylučují. Vzhledem na rizikovou skupinu, vůči které působí, totiž může vyvolávat opačný efekt, že tedy jedince ke spáchání nežádoucího skutku spíše donutí. Večerka, K. a kol., Prevence kriminality v teorii a praxi, Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR, Praha, 1997, s. 8

zaměřovat pouze na určité ohrožené skupiny, a to včetně již potrestaných pachatelů, a proto má své opodstatnění i na sekundární resp. terciální úrovni.

Zvláštní postavení je třeba přiznat trestní politice státu. Podobně jako sociální politika je i trestní politika budována ze základu na úrovni celého státu, o obou lze rovněž hovořit spíše o nepřímé prevenci. Přestože totiž trestněprávním sankcím nelze jejich preventivní účinek odepřít, nedomnívám se, že by prevence byla jejich hlavním předmětem. Dále je patrný rozdíl v užitých prostředcích. Zatímco sociální politika má předcházet kriminalitě vytvářením vhodných podmínek pro společenský život a tím tak postavit kriminální jednání na úroveň „zbytečnosti“, trestní politika vytváří systém, jehož účelem je, z hlediska prevence, možného pachatele odstrašit vhodným nastavením případných sankcí. Trestní politika tak zcela jistě má na poli prevence kriminality nezanedbatelný účinek, „nicméně se ukazuje, že odstrašení existuje pouze v omezené míře, je diferencováno podle deliktů a je restriktivní (redukuje kvantitu trestných činů), neplatí však absolutně a všeobecně“⁶¹.

6.2 Situační prevence

Předmětem situační prevence je přímá snaha omezit výskyt kriminality, přičemž její těžiště je možné spatřovat ve znesnadňování spáchání nežádoucího skutku. Strategie, jejichž cílem je eliminace kriminality, spočívají ve zvyšování námahy, kterou pachatel musí ke spáchání kriminálního činu vyvinout, snižování užítku, který z takového činu pachateli plyne, a zároveň maximalizace rizika odhalení této kriminality.⁶² Ve srovnání s prevencí sociální „jsou intervence situační prevence v zásadě jednodušší, levnější, rychlejší a jejich účinnost je snadněji ověřitelná“⁶³

Na úrovni situační prevence lze pak spatřovat konkrétní nástroje bránící padělání peněz. Vůbec nejpatrnější roli zde sehrávají ochranné prvky, jimiž jsou bankovky a mince opatřovány. Zabezpečení měny prostřednictvím ochranných prvků jednoznačně zvyšuje námahu s výrobou padělku. Pomyslný náskok státu při zajišťování technické ochrany měny však není nepřekonatelný a pachatelé tyto překážky více či méně úspěšně

⁶¹ Kaiser, G., Kriminologie, C.H.Beck, Praha, 1994, s. 96

⁶² Zapletal, J. a kol., Prevence kriminality, Policejní akademie ČR, Praha, 2005, s. 18

⁶³ Večerka, K. a kol., Prevence kriminality v teorii a praxi, Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR, Praha, 1997, s. 62

překonávají, což je usnadňováno snadným přístupem k velmi výkonným a přesným tiskárnám a dalším grafickým zařízením, za jejichž pomoci jsou schopni mnohé z výše popsaných prvků bez problémů napodobit. Pořizování takovýchto zařízení ale také vyžaduje určité vstupní náklady, přičemž čím kvalitnější padělek usiluje pachatel vyrobit, tím dražší pro něj výroba bude. Je však zcela logické, že rovněž opatrování peněz bezpečnostními atributy představuje nemalé výdaje i na straně státu.

Sekundárně se pak promítá zásadní role ochranných prvků i v dalších snahách eliminace padělení peněz. Z uvedených strategií se to projevuje ve zvyšování rizika pro odhalení pachatele. Samotné ochranné proužky, vlákna a další pachatele totiž neodhalí. Těžiště této prevence totiž spočívá v různých formách dohledu.⁶⁴ Tomuto konceptu plně odpovídá i již zmiňovaný Zákon o oběhu peněz. Dohled si je třeba v tomto smyslu vykládat jako dohled při příjmu a dalším výdeji peněz, který může být buď technický či osobní. Zákon o oběhu peněz stanovuje podmínku přezkoušení technických zařízení určených ke zpracování peněz a dále otestování znalostí odpovědných pracovníků z oblasti rozpoznání pravosti peněz. Nebyly-li by podmínky dodrženy, je možné ukládat pokuty v poměrně značné výši.

Technický dohled je dále možné spatřovat i na obecné úrovni například v zavádění kamerových systémů, které posléze usnadňují odhalení pachatelovy identity, což samozřejmě závisí také na kvalitě pořizovaného obrazu. Patrně bezproblémová je otázka umístění kamer v rámci vnitřních prostorů, například bank, nicméně kamerová ochrana technických zařízení umístěných na veřejných místech se může setkávat s odporem veřejnosti pro narušování soukromí.

Pro odhalení pachatele, a padělatele obzvláště, sehrává významnou roli i množství a kvalita osvětlení. Jeho nedostatek totiž vychází vstříc pachatelově úmyslu padělané peníze udat. Některé ochranné prvky, například vodoznak, hlubotisk nebo mikrotext, jsou patrné zejména při prosvícení nebo pod určitým úhlem. Absence světla tyto nedostatky v pachatelům prospěch eliminuje, zrovna tak jako případné další nedostatky v kvalitě a barevném provedení tisku.

⁶⁴ Zapletal, J. a kol., Prevence kriminality, Policejní akademie ČR, Praha, 2005, s. 19

6.3 Prevence viktimnosti

Jedná se o prevenci zaměřující se na osobu oběti. Účelem je především poučení oběti, resp. potenciální oběti o tom, jakým způsobem se kriminální situaci vyhnout a v případě že již nastala, jaký zvolit postup. Může se zdát, že prevence viktimnosti v určitých ohledech splývá s prevencí situační. Osobně bych pro prevenci viktimnosti je jakousi pre-prevencí, protože se provádí především prostřednictvím různých informačních kampaní ve snaze poučit veřejnost. Výše zmíněné dostatečné osvětlení je tedy třeba pokládat za projev prevence situační, avšak doporučení k zajištění dostatečného osvětlení, které směřuje k eventuálním obětem za prevenci viktimnosti.

Informační službu z hlediska ochrany měny plní zejména Česká národní banka prostřednictvím svých internetových stránek, kde o jednotlivých ochranných prvcích pojednává., navíc stále vydává informační letáky. ČNB sledující aktuální vývoj v komunikačních technologiích navíc nově zavedla aplikaci České peníze určenou pro iPod, iPhone a iPad. Díky tomu mohou vlastníci příslušných mobilních zařízení provést okamžitou kontrolu přijatých peněz dle uvedeného návodu. Aplikace navíc umožňuje přezkoumat ochranné prvky viditelné pod UV světlem.⁶⁵

6.4 Institucionální zajištění prevence kriminality

V zásadě existují dva systémy prevence kriminality odlišující se podle subjektů, kteří ji provádějí. Buď ji koordinuje instituce přiřčená k jednomu ústřednímu orgánu, anebo, tak jak je tomu v České republice, k vládě jako kolektivnímu orgánu. Tuto funkci v České republice vykonává Republikový výbor pro prevenci kriminality (dále jen „Výbor“).

Republikový výbor pro prevenci kriminality

Vznikl na základě usnesení vlády č. 617/1993 jako meziresortní poradní a koordinační orgán, tehdy složený z osmi členů delegovaných ministerstvy vnitra, práce a sociálních věcí, školství, mládeže a tělovýchovy, zdravotnictví, spravedlnosti, obrany a dále též generální prokuratury. V současné době se počet členů rozrostl

⁶⁵ České peníze nově v mobilních zařízeních, tisková zpráva ČNB ze dne 8. 2.2012

na devatenáct.⁶⁶Působnost Výboru je dána jeho statusem, přičemž mezi hlavní úkoly patří zejména vytváření koncepcí preventivní politiky ve vzájemné spolupráci všech zúčastněných resortů, jejichž činnost poté dále koordinuje. Nezanedbatelnou funkcí je též činnost hodnotící, když přezkoumává efektivitu preventivních programů přijatých v souladu se Strategií prevence kriminality.⁶⁷

Promítnutí jednotlivých cílů přijatých v rámci Strategie prevence kriminality do praxe ovšem již Výbor nezajišťuje. Konkrétní programy mohou být vykonávány jednotlivými členy Výboru v rámci jejich resortního zaměření, další instituce ve Výboru nezúčastněné a rovněž nestátní organizace, které se problematikou prevence kriminality zabývají.

Na nejvyšší úrovni zajišťují plnění přijaté Strategie jednotlivá ministerstva dle svých oborů. Nikoli tedy všechna ministerstva musí činit preventivní úkony v rámci každé skupiny trestné činnosti.

Ministerstvo vnitra

Ministerstvo vnitra se podílí na naplňování preventivních koncepcí ve všech oblastech kriminality. Působí jednak uvnitř vlastního resortu a jednak mimo resort.⁶⁸ Vnitroresortní činnost spočívá v práci Policie České republiky (dále jen „Policie“), jejímž úkolem mimo jiné je, jak vyplývá z § 2 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, předcházet trestné činnosti., čili jednotlivá opatření přímo vykonávat (například informačně osvětová činnost nebo podpora preventivních projektů jiných státních nebo nestátních institucí). Mimoresortní činnost Ministerstva vnitra pak spočívá v realizaci a iniciaci především místních projektů.

⁶⁶ K původním členům přibyli zástupci ministerstva financí, ministerstva pro místní rozvoj, Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, Policejního prezidia České republiky, Probační a mediační služby České republiky, Rady vlády České republiky pro záležitosti romské komunity, Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky a Soudcovské unie České republiky (zdroj: <http://www.mvcr.cz/clanek/republikovy-vybor-pro-prevenci-kriminality-37669.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>)

⁶⁷ Strategie prevence kriminality (dále jen „Strategie“) je vládě předkládaný dokument, v němž jsou na základě vyhodnocení vývoje kriminality a v souladu s dříve přijatými rozhodnutími na poli prevence kriminality navrženy, resp. doporučeny cíle a principy nové Strategie, přičemž konkretizuje její podobu na jednotlivých úrovních státu.

⁶⁸ Zapletal, J., Prevence kriminality, Policejní akademie ČR, Praha, 2004, s. 47

Z projektů prevence kriminality na úrovni krajů a měst, schválených v roce 2011⁶⁹, vyplývá, že se velmi často zaměřují na vhodnější způsob využívání volného času, tedy sociální prevenci. Programy přímo zaměřené proti padělání peněz, které mohou spočívat například ve zvyšování povědomí občanů o ochranných prvcích a způsobech ověřování jejich přítomnosti na bankovkách a mincích, v roce 2011 absentují.

Ministerstvo spravedlnosti

Preventivní funkci naplňuje Ministerstvo spravedlnosti skrze Institut pro kriminologii a sociální prevenci. (dále jen „Institut“), který monitoruje a vyhodnocuje vývoj kriminality, stejně jako trendy a možnosti jejího potírání. V tomto smyslu tak vytváří informační základnu pro rozhodování například v rámci Výboru, ale též dalších vrcholných orgánů státu. Druhou podobu přímé realizace prevence provádí Ministerstvo spravedlnosti v rámci své působnosti v oblasti výkonu trestu, a to jednak prostřednictvím Probační a mediační služby a Vězeňské služby při zajišťování programů resocializace pachatele.

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Působí převážně na úrovni sociální prevence, tedy ve snahách o vytvoření vhodného sociálního prostředí. Tíha samotného preventivního působení pak leží na jednotlivých sociálních pracovnících. Ve snaze eliminovat nebo zmírnit vzniklé nežádoucí sociální situace pak tito pracovníci buď poskytují sociálně ohroženým jedincům nebo skupinám poradenství, případně též vykonávají některé konkrétní intervence, například organizace náhradní rodinné péče. Kromě preventivní činnosti samotné podporuje Ministerstvo práce a sociálních věcí, stejně jako ostatní ministerstva, jiné nevládní organizace působících v sociální oblasti.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Jak jsem již uvedl, tak škola velice silně působí na výchovu každého člověka v naší společnosti. Je tedy nasnadě, že v rámci prevence kriminality plní školy významnou

⁶⁹ Schválené projekty Městského programu prevence kriminality na rok 2011 a schválené projekty Krajského programu prevence kriminality na rok 2011 jsou dostupné na stránkách Ministerstva vnitra, konkrétně: <http://www.mvcr.cz/clanek/programy-prevence-kriminality.aspx?q=Y2hudW09NQ%3d%3d>

úlohu. Nebudeme-li brát v potaz roli škol v sociální prevenci, například nabídkou vhodných volnočasových aktivit, mají školy rovněž velmi vhodnou pozici při aplikaci různých preventivně-výukových programů v rámci oblasti situační.

Domnívám se, že právě v této oblasti je stále volný prostor pro zvýšení všeobecného povědomí o zabezpečení platidel. Děti a mládež přichází každý den do kontaktu s penězi a jsou tedy jednoznačně potenciálními příjemci padělků. Znalost základních typů ochranných prvků na bankovkách by proto mohlo mít pozitivní odezvu. Náročnost, jak časová, tak personální, jistě není nikterak neúměrně vysoká. Vzhledem k tomu, že se do školní výuky pomalu ale jistě zapracovává tzv. finanční gramotnost, měla by být výše uvedená osvěta základního rozpoznání padělku samozřejmostí.

Rovněž další ministerstva, resp. osoby zúčastněné ve Výboru, sehrávají v rámci prevence kriminality svou roli.⁷⁰

6.5 Systém obecné prevence kriminality v České republice na místní úrovni

Generální prevence prováděná ústředními orgány je žádoucí a má své výsledky, nicméně má i své hranice. Je samozřejmé, že kriminalita se plošně různí a je proto nezbytné provádět ji také na místní úrovni, což umožňuje volit účelnější prostředky k jejímu zamezení. Výběr toho kterého prostředku pak vychází z policejních statistik, sociologických a demografických analýz a nelze též opomíjet názor a zájem občanů konkrétní lokality. Jednotlivé preventivní programy i jejich následnou realizaci koordinují komise pro prevenci kriminality, které se zřizují při obecních radách. Složení těchto komisí by mělo plně reflektovat podmínky v dané lokalitě a mělo by „zahrnovat všechny možné intervenující subjekty, a to ve spektru od státních institucí, přes místní politická seskupení, regionální, zájmová, charitativní a církevní sdružení, až po jednotlivce, kteří mají o preventivní práci zájem a samozřejmě pro ni mají i odpovídající schopnosti“⁷¹. Jak patrně, na rozdíl od ústřední organizace prevence

⁷⁰ Ministerstvo zdravotnictví se podílí na projektech spojených s drogovou kriminalitou; Ministerstvo financí může na prevenci působit množstvím finančních prostředků, které vymezí v rámci rozpočtových kapitol jednotlivým ministerstvům atp..

⁷¹ Večerka, K. a kol., Prevence kriminality v teorii a praxi, Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR, Praha, 1997, s. 87

kriminality, je, anebo by přinejmenším měla být, více provázána s veřejností, což samozřejmě napomáhá k jejím pozitivním výsledkům.

Uplatnění preventivních snah o omezení padělání peněz na místní úrovni může mít prakticky pouze povahu informační případně iniciační. Je tedy možné primární prevenci zúžit na menší lokalitu. Obec či kraj může například zajistit tisk a vyvěšení plakátů popisujících, jak rozpoznat padělek. Efektivita takového kroku však nebude příliš vysoká, stejně tak nelze předpokládat, že by menší územní celky měly s ohledem na omezenost rozpočtů zájem tyto projekty realizovat. Nebezpečnost představuje padělání především pro stát jako celek, nikoli pro jeho jednotlivé části. Navíc se jedná o kriminalitu, která se nedotýká širšího množství občanů a nevyvolává viditelné vedlejší důsledky, tak jako například kriminalita drogová.

Závěr

Při zkoumání problematiky padělání peněz musí stát vždy v centru zájmu ochranné prvky peněz, protože s trochou nadsázky lze říci, že právě ony dělají peníze penězi. Technická ochrana peněz představuje pro padělatele jednoznačně největší překážku, která však bohužel není nepřekonatelná. Navíc je třeba dodat, že technika umožňující vytvářet kvalitní obrazové reprodukce je dnes po všech stránkách již snadno dostupná. Stát coby ochránce měny by proto měl neustále sledovat nové a moderní trendy v zavádění ochranných prostředků. Avšak zakomponovat tyto prvky do peněz bezmyšlenkovitě není podle mne žádoucí. Je totiž třeba, aby takový krok byl taktéž hospodárný, což by se mělo posoudit s ohledem na objem a hodnotu zadržovaných padělků. Vzhledem k tomu, že počet padělků se v posledních letech zásadně nemění, považuji za vhodnější zvolit spíše jiné řešení boje proti fenoménu padělání peněz.

Kvalita, četnost i výhody ochranných prvků jsou sami o sobě dosti pomíjivé, pokud nebudou rozpoznatelné ze strany subjektů, kteří jimi běžně disponují. Prakticky jediná cílená činnost je v tomto smyslu vykonávána pouze ze strany České národní banky. Osobně hodnotím velice pozitivně přístup ČNB k moderním komunikačním prostředkům, když vytvořila aplikace pro iPhony atp. Efektivitu tohoto kroku je však třeba nepřeceňovat. Osobně se totiž nedomnívám, že skupina obyvatelstva využívající těchto technologií bude usilovat o získání zmíněné aplikace ke své potřebě. To souvisí obecně s problémem nedostatečné zodpovědnosti veřejnosti při ověřování pravosti peněz. Většina lidí totiž v praxi bankovky, nejedná-li se o bankovky vyšších nominálních hodnot, detailněji vůbec nezkoumá. Tento nedostatek je však třeba vytknout nejenom pouze laické veřejnosti, ale také velkému počtu obchodníků. Je proto třeba důrazněji apelovat na veřejnost, aby peníze pečlivěji zkoumala. Nepokládám sice, že by vyšší obezřetnost automaticky vedla ke snížení počtu vyskytujících se padělků, možná právě naopak by jich v důsledku toho bylo odhaleno více, avšak jsem přesvědčen o tom, že pro pachatele by díky tomu klesla „lákavost“ takového jednání.

Stát se však nesmí omezit na pouhé „pasivní“ výzvy směrem k občanům. Měl by je aktivněji informovat o tom, jak jsou peníze chráněny, tedy jednoduše řečeno, na co je potřeba dávat pozor. Podle mého názoru nestačí, že tuto činnost vykonává pouze ČNB prostřednictvím internetu. Přestože internet je dnes masovou záležitostí, stále existuje

řada lidí zejména starší generace, která jej nevyužívá. Tuto potřebu zesiluje dále skutečnost, že právě tyto osoby se stávají vhodnými oběťmi, kterým je padělek udáván. Zde se nabízí možnost vytvořit preventivní projekty a na místní úrovni je aplikovat.

Značný prostor spatřuji dále v preventivních opatřeních na školách. Předpokládám, že v době, kdy do školních osnov pronikají základy finanční gramotnosti, by neměl být problém zakomponovat do nich bod týkající se ochrany peněz. Vzhledem k časové, a domnívám se že i finanční, nenáročnosti takového počínu nenacházím zásadní překážku, která by tomu bránila.

Účelem výše uvedených kroků není však pouze samotná ochrana potenciálních příjemců padělků, ale měly by obecně zvýšit povědomí ve společnosti o dané problematice, a tím působit na snížení latence dotčené kriminality. Dle mého názoru se totiž padělání peněz neshledává s přílišným zájmem veřejnosti, a je proto potřeba učinit vše k jeho zvýšení.

Právní úprava prodělala v poslední době několik změn. Nový trestní zákoník zpřesnil ustanovení příslušných skutkových podstat, například rozšířením ochrany i na ochranné prvky peněz. Zásadní změna však spočívá v úpravě rozsahu sazeb trestu odnětí svobody, který lze za spáchání trestného činu uložit. Výrazně se tato skutečnost projevila především v případě § 233 odst. 2, který snížil spodní hranici trestu odnětí svobody na tři léta, a soudům tak byla dána možnost ukládat podmíněný trest odnětí svobody. Obecně uvážíme-li značnou přísnost předchozí úpravy, když se trestní sazba v případě padělání peněz přibližovala trestním sazbám trestných činů proti životu a zdraví, tak v současnosti platný trestní zákon mnohem více odpovídá aktuálním společenským podmínkám.

Dále trestní zákoník samostatně upravil padělání platebních prostředků. Určitě lze tento počín hodnotit velice kladně, především s ohledem na předchozí relativní roztržitost zneužívání a padělání platebních prostředků. Tím došlo k větší přehlednosti a jasnosti dané problematiky.

K dalším změnám došlo v souvislosti s přijetím zákona č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí, když rozšířil povinnost odebírat podezřelé bankovky rovněž

na provozovatele kasin, zejména s ohledem na skutečnost, že právě kasina a herny jsou častým místem pro udávání padělků do oběhu.

Zmíněný zákon s sebou přinesl povinnost školení pro pracovníky vyjmenovaných subjektů. Jsem přesvědčen, že po této stránce by mohlo dojít ještě k většímu rozšíření jejich okruhu, protože právě tímto způsobem lze úspěšně zvyšovat procento odhalených padělků a omezovat časovou prodlevu vzniklou mezi prvotním udáním padělku přímo padělatelem a jeho odhalením. V současnosti jsou školení podrobováni pracovníci finančních institucí, ale též poskytovatelé služeb a zboží, jestliže vyplácejí peníze nad rámec placení za tyto služby nebo zboží. Dovedu si však představit, že by bylo vhodné do této skupiny zahrnout rovněž „běžné“ podnikatele, tedy takové, kteří výše uvedenou podmínku nesplňují. Uvědomuji si samozřejmě dodatečné náklady s tím spojené, které by tvrdě dopadly především na drobné obchodníky. Tyto skutečnosti by však jistě bylo možné zohlednit při stanovování tarifkace jednotlivých školení například s ohledem na objem obratu.

Rovněž by bylo možné zákonně zakotvit povinnost zpracovatelů hotovosti, v mém pojetí subjektů popsaných výše, vybavit své pokladní úseky základními pomůckami sloužícími k odhalování padělaných peněz, jako jsou přenosné UV lampy a podobně. Opět i v tomto případě vzniknou dodatečné náklady, nicméně se domnívám, že zvyšovat, byť umělým způsobem, společenskou zodpovědnost subjektů, které s penězi každý den ve větším množství zacházejí je nezbytné.

Ze statistik České národní banky lze vyvodit, že z dlouhodobého hlediska dochází víceméně k poklesu zadržovaných padělků. V posledních letech však již k zásadnímu ani pozitivnímu ani negativnímu vývoji nedochází. ČNB sice označuje tento stav za relativně uspokojivý, přičemž poukazuje především na srovnání s výskytem padělků Eur v zemích Evropské unie. S tímto tvrzením však nemohu zcela souhlasit, protože poměřovat evropskou a českou měnu mně v tomto ohledu připadá zavádějící. Je nezbytné uvážit rozdílné možnosti, které vyplývají pro pachatele z padělání českých a evropských bankovek a mincí. Z pozice pachatele představuje jednotná evropská měna jednoznačně větší příležitost z hlediska možného místa udání, volný pohyb osob znesnadňuje pozici bezpečnostních orgánů. Naopak padělky českých korun je možné uvádět do oběhu na mnohem menším území.

Na závěr bych se rád zamyslel nad možností absolutní eliminace trestné činnosti spočívající v padělání peněz, tak jak vyplývá z § 233 Trestního zákoníku. Tuto možnost si však lze představit pouze ruku v ruce s eliminací existence peněz, čímž mám na mysli odstranění jejich hmotného substrátu. Řešení v tomto smyslu tedy spočívá v dematerializaci peněz a provádění veškerého peněžního styku pouze bezhotovostně. Tato idea, sebevícе zní utopicky, je však směr, kterým se lidstvo obecně ubírá, byť jím necílí na likvidaci tohoto druhu kriminality.

Přehled použitých pramenů

Použitá literatura

Bakeš a kol., Finanční právo, 5. upravené vydání, C.H. Beck, Praha, 2009

Blatníková, Š., Predikce vývoje pachatele, Praha, Institut pro kriminologie a sociální prevenci 2008

Cooley John K., Currency Wars, Coustabe Robinson, London, 2008

Grůň, L., Finanční právo a jeho instituty, Linde Praha, Praha, 2006

Grůň, L., Peníze a Právo, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2009

Hlinka, Atentáty na peníze, Svoboda, Praha, 1987,

Chmelík, J., Hájek, P., Nečas, S., Úvod do hospodářské kriminality, Aleš Čeněk, Plzeň, 2005

Kadeřábková, D., Hospodářská trestná činnost a její projevy, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 1999

Konrád, Z. a kol., Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů, Policejní akademie ČR, Praha

Kratochvíl, V., Löff, M., Hospodářské trestní právo a trestní odpovědnost právnických osob, Masarykova univerzita v Brně, Brno, 2003

Kuchta, J., Válková, H. a kol., Úvod do kriminologie a trestní politiky, C.H.Beck, Praha 2005

Lubelcová, G., Kriminalita ako spoločenský fenomén, VEDA 2009

Musil, J., Kriminalistika, C.H. Beck, Praha, 2001

Novotný, Zapletal a kol., Kriminologie 2004

Pekárek J., Poznáte padělek bankovky?, Pragoeduca, Praha, 2000

Prouza, D., Daňová kriminalita, Justiční akademie ČR, Stráž pod Ralskem, 2005, s. 88

Scheinost M.: Výzkum ekonomické kriminality, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2004

Tomášek, J., Úvod do kriminologie, Grada, Praha, 2010

Večerka K., Prevence kriminality v teorii a praxi, Odbor prevence kriminality MV ČR, Praha, 1997

Zapletal J. a kol.: Kriminologie, Díl I. Obecná část, Praha, Policejní akademie ČR 1998

Zapletal J. a kol.: Kriminologie, díl II Zvláštní část, Praha, Policejní akademie ČR 1996

Zapletal, J. a kol., Prevence kriminality, Policejní akademie ČR, Praha, 2005

Ostatní informační zdroje

Černý, P., Udávání a pozměňování peněz – vztah § 140 odst. 2 a § 141 TrZ, Trestněprávní revue 10/2006

České peníze nově v mobilních zařízeních, tisková zpráva ČNB ze dne 8. února 2012

Fryšták, M., Problematika padělaných peněz v České republice, Trestní právo 12/2005

Hodnota padělků výrazně klesla, české peníze jsou bezpečné, Tisková zpráva ČNB ze dne 27. února. 2012

Jalč, A., Niekoľko poznámok k falšovaniu bankoviek a metódam ich odhaľovania, Kriminalitika, 4/2009

Internetové stránky České národní banky, <http://www.cnb.cz>

Informační materiály České národní banky, Ochranné prvky českých bankovek

Internetové stránky Evropské centrální banky, <http://www.ecb.eu/home/html/index.en.html>

Informační materiály Evropské centrální banky, Ochranné prvky eurobankovek – Krátký přehled, ECB, 2007

Statistické ročenky Ministerstva spravedlnosti ČR,

[http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-](http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html)

[rocnky.html](http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html);jsessionid=0ffc8c1175b9350eff2b3545d47e

<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>

Použité právní předpisy

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

zákon č. 269/1919 Sb., o padělání peněz a cenných papírů

zákon č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí a o změně zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance

zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance

vyhláška č. 274/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o oběhu bankovek a mincí

závazný pokyn policejního prezidenta č. 30/2009, o plnění úkolů v trestním řízení

závazný pokyn policejního prezidenta 150/2009, kterým se mění závazný pokyn policejního prezidenta č. 30/2009, o plnění úkolů v trestním řízení

Abstrakt v českém jazyce

Předkládaná diplomová práce se zabývá problematikou padělání peněz, jednak z hlediska trestněprávního a jednak z kriminologického pohledu. Na úvod se nezbytně zabývám penězi včetně jejich historického vývoje. Následující kapitola číslo tři pak plynule přechází v popis jednotlivých nejčastěji používaných ochranných prvků, především bankovek. Ačkoli ochranné prvky peněz nepředstavují předmět této práce, může tato část působit dosti dominantně. Jsem však přesvědčen, že technická ochrana peněz sehrává v rámci celé problematiky stěžejní úlohu, a proto jsem jim věnoval dostatečný prostor již na počátku práce.

Následuje kapitola se týká platné právní úpravy a zaměřuje se především na výčet a rozbor dotčených skutkových podstat podle Trestního zákoníku. Podle mého názoru by však omezení se pouze na trestněprávní úpravu bylo nedostatečné, a proto jsem pokládal za nezbytné zmínit rovněž další významně související předpis, tj. zákon č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí a o změně zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, který zakotvuje především úlohu České národní banky v rámci dotčené problematiky a dále povinnosti vymezeného okruhu osob při manipulaci s penězi podezřelými z padělání.

Postup orgánů Policie České republiky při prověřování podle § 158 Trestního řádu je následně popsán v kapitole čtvrté. Obsahuje rovněž zvláštní metody vedení trestního řízení vyvolaných dotčenou trestnou činností.

Poslední dvě kapitoly se zaměřují na kriminologické aspekty penězokazectví. V úvodu kapitoly jsou rozebírány důvody systematického zařazení této činnosti do skupiny trestných činů „bílých límečků“, čili hospodářské kriminality, stejně jako argumenty pro její vyloučení. Poté jsem se snažil aplikovat nejběžnější příčiny páchání obecné kriminality na padělatelství peněz, a stanovit tak jeho základní kriminogenní faktory.

Závěrečná část se pak týká prevence, přičemž podobně jako v případě kriminogenních faktorů bylo mou snahou propojení obecných preventivních opatření se zvláštnostmi padělání peněz.

Abstract in English

This thesis deals with the issue of counterfeiting, in terms of both criminal and criminological perspective. Its opening is devoted to the money, especially to their historical development. The following chapter, number three, continuously moves to the description of the most widely used security features of money, especially of banknotes. Although these security features are not the subject of my thesis, this part can look quite dominant. However, I am convinced that the technical protection of money plays the pivotal role in the whole issue, so I gave them enough space at the beginning of work.

The following section deals with the valid legislation and focuses primarily on the enumeration and analysis of the actus reus under the Criminal Code. In my opinion, the focus only on criminal legislation is inadequate, and therefore I consider it is necessary to mention also other legislation which is significantly related, ie Act No. 136/2011 Coll., on the circulation of banknotes and coins and amending Act No. 6/1993 Coll. on the Czech National Bank, as amended, which contains mainly the Czech National Bank's role in the issues mentioned above and responsibilities of defined group of persons handling the money suspected of counterfeiting.

The procedure of the Police of the Czech Republic in the examination under § 158 of the Criminal Procedure is then described in chapter four. It also contains a special method of criminal proceedings in question caused by concerning crime.

The last two chapters focus on the criminological aspects of the counterfeiting. In the beginning of this chapter the systematical classification of counterfeiting is discussed. It means the reasons for the systematic inclusion of this activity to a group of criminal offenses so called “white collar crimes” as well as arguments for its exclusion. Then I tried to apply the most common causes of committing the general crime of counterfeiting money, and thus determine its basic criminogenic factors. The final part is concerned with the prevention. My attempt was, again, to link preventive measures in general to the peculiarities of counterfeiting.

Klíčová slova:

Padělání, ochranné prvky peněz, hospodářská kriminalita, kriminologie, prevence

Counterfeiting, security features of money, economic crime, criminology, prevention